

Dialektika

A Marx Károly Társaság időszi lapja

Alapította: Ferencz Lajos

XII. évfolyam 5. (120.) szám

2008. október-november

OLVASÓINKNAK ELVISELHETŐ ÚJ ÉVET KÍVÁNUNK

Rozsnyai Ervin:

A mai világválság a történelmi tapasztalatok tükrében*

Sok mindent beszélnek komoly vagy annak hírelt szakértők a mai válság jellegeről és okairól. A bankok mohósága és felelőtlen ügyletei, hibás állami gazdaságpolitika, tőzsdei pánikkeltés, spekulánsok eléggé el nem ítélt hiéna-akciói, rövidzárlat az agyokban, erkölcsi alkalmatlanság stb., stb. Csupa szubjektív tényező, hozzájuk illeszkedő válságkezelési javallatokkal, például: monnyon le, monnyon le! A széles skálán sorakozó értelmezések mindenfélét magukba foglalnak, részgazságoktól az elmekörtan hatáskörébe kíváncsozó, de választási célokra éppen ezért kiválóan használható bárgyúságokig; bármit jónak találnak, ami a gazdaság elméleti-politikai-pszichikai meghatározottságának közös nevezőjére hozható, és *érintetlenül hagyja a kapitalizmus szerkezetét, a válság valódi anyagi gyökereit.*

Úgy vélem, a világválság értelmezéséhez szubjektív tényezők helyett inkább a kapitalizmus néhány objektív szerkezeti sajátosságából kell kiindulni.

A válságról általában

A munkaerő a termelés egyetlen eleme, amely képes saját értékénél nagyobb értéket, *értéktöbbletet* előállítani. Minden profitnak ez a forrása; a gép nem termel profitot, csupán saját értékét adja át elhasználódása arányában a terméknek. A munkás, hogy megéljen, termelőeszközök híján kénytelen a munkaerejét bérbé adni (meghatározott időre eladni) a tőkésnek. Amit tehát a tőkés szolgáltatásban előállít, az teljes egészében, tehát az *értéktöbblettel* együtt, a tőkés tulajdonába kerül.

A termelőtőkék versenyében általában az marad felül, aki alacsonyabb önköltséggel dolgozik. A hatékonyabb mű-

szaki felszerelés versenyelőny, amelynek birtokában az átlagosnál magasabb hasznot, *extraprofitot* lehet a befektetett tőkéből kinyerni. Az extraprofit vonzásában egyre újabb tőkék alkalmazzák a hatékonyabb eljárásokat; a drágábban termelő régiek fokozatosan *elértéktelenednek* (az általuk kinyerhető profit csökken, vagy éppen veszteségbe fordul), és növekvő számban dőlnek ki a sorból. Gyorsulva emelkedik a munkanélküliség, szűkülnek a piacok, bekövetkezik a válság.

Elsőként többnyire a pénzpiacok roppannak össze. Ahogy Marx írja, „a tőkének az a része, amely pusztán a jövőbeli profit bizonyos hányadára szóló utalványokból áll” (pl. részvényekből), „azonnal elértektelenedik, mihelyt csökkennek az elvárt bevételek”. Időbeli elcsúszásánál fogva, a pénzügyi összeomlás tűnik a válság okának; de az igazi ok a régebbi tőkék elértektelenedése, versenyképességük elvesztése.

A válság kisöpri a versenyképtelené vált technikákat és eladhatatlan termékeket, munkástömegeket lök az utcára, megsemmisíti a fölöslegessé vált tőkét. De ahogy a virágzás készítette elő az összeomlást, úgy teremti meg a katasztrofófa a kilábalás feltételeit. Ha a fölösleg fel szívódtak, az *értéktöbblet* pedig a munkások kiszolgáltatottsága miatt könnyűszerrel felhajtható, kifizetődőnek mutatkozik a termelés újraindítása. Nő a foglalkoztatottság, a piacok lassan magukhoz térnek. A túlélő tőkés átállnak az új, korszerűbb termelésre; azok a technikák, amelyek a válság előtt *extraprofitot* hoztak, most általánossá és átlagossá lesznek. A válság: *minőségi ugrás a munka termelékenységének tőkés típusú fejlődésében.*

A nagyobb termelékenység annyit jelent, hogy a hatékonyabb technika jóvoltából azonos számú munkás azonos idő alatt nagyobb mennyiségű terméket állít elő, mint korábban. A tőke szempontjából nézve, a befektetett összeg növekvő részét fordítják termelőeszközökre (gépekre, berendezésekre stb.), csökkenő részét munkabérekre. Ezt az arányváltozást röviden a *tőkeösszetétel növekedésének* mondjuk, az ellenkezőjét az összetétel csökkenésének. Nagyobb távlatokban az első eset érvényesül, mert a termelékenység növekedése *törvényszerű*, a technikai fejlődést a verseny kényszeríti.

Ennek a folyamatnak ellentmondások a következményei. Egyfelől az önköltség kisebb, az adott tőke versenyképesebb lesz. Másfelől a nagyobb termelékenység csökkenti az alkalmazott termelőeszközök működtetéséhez szükséges munkáslétszámot; minthogy pedig profitot csak a munkás állít elő, az eszköz nem, süllyed a tőke *profitrátája*, egységnyi befektetett tőke kisebb nyereséget hoz, mint korábban. A süllyedés ellensúlyozására a tőke igyekszik nagyobb teljesítményt (több *értéktöbbletet*) kiszorítani a csökkent létszámból, vagy új piacokat hódítva, bővíti termelését és a munkáslétszámot, hogy *összprofitja* növelésével kárpótolja magát a ráta csökkenéséért. (Leegyszerűsítve: ha egységnyi árun kisebb is a haszna, mint azelőtt, teljes haszna mégis nagyobb lehet a korábbinál, ha több árut ad el.) A bővítés eredményeképpen a munkásság *abszolút száma* nő (újabb rétegek proletarizálódnak), jóllehet a növekvő termeléshez viszonyított *aránya* csökken.

*Készült „Az imperializmus korszakváltásai” és „A történelem kelepcei” c. könyveim alapján.

Az 1929-es katasztrófa

Az első világháború utáni évtized világgazdaságát visszaesésekkel és válságokkal megszakított felemás fellendülés jellemezte. Az állam katonai megrendelése hirtelen megcsappantak, az új húzóágazatok – az elektromos, a vegyi- és a gépkocsi-ipar – jórészt tömegfogyasztásra, saját kockázatra és ismeretlen piacra termeltek. A gazdaság gyakorlatilag a monopóliumok kezére került, amelyek hatalmas tőkével nagy mennyiségű terméket állítanak elő, viszonylag kevés munkással és a kisebb vállalatokénál alacsonyabb önköltséggel. A magas összetétel – a termelés mennyiségéhez képest alacsony munkáslétszám – lenyomja a profitrátát; ezért a monopóliumok, hogy kárpótolják magukat, kíméletlen munkaintenzitást diktálnak, több ingyenmunkát sajtolnak ki munkásaikból anélkül, hogy a létszámot növelnék. Sőt: az 1920-as években, bár krónikus volt a munkanélküliség, munkaerő-megtakarító beruházásokra ösztönözte őket a torokmetsző verseny. Beruházásaikkal ugyan lendületet adtak a termelőeszközöket gyártó ágazatoknak, a munkanélküliség mégis magas maradt, a fellendülés csúcán sem szívódott fel. Az adatok magukért beszélnek: az USA munkásainak összlétszáma 1919 és 1927 között kb. 6%-kal csökkent, miközben az átlagos teljesítmény munkásonként több mint 40%-kal emelkedett, alig változó bérek és árak mellett; tágult a rés a verseny nyomására makacsul növekvő kihasználatlan kapacitások és a szűkülő vásárlóerő között.

A kizsákmányolás fokozása révén, amelyet elsősorban a magas krónikus munkanélküliség tett lehetővé, égisz nőttek a profitok, a részvényárfolyamok, a spekulációs nyereségek. Minthogy a monopóliumok nem engedtek be az általuk ellenőrzött területekre új versenytársakat, a felvevőpiacok szűkössége pedig korlátokat szabott a termelés bővítésének, a „fölső” pénzek a realgazdaságból a gazdag zsákmányt ígérő tőzsdékre tódultak. Ipari és kereskedelmi vállalatok nyereségükből, sőt forgóalapjaikkal tőzsdéztek, s mert piaci megítélésük attól függött, hogy mennyi osztalékot fizetnek, mindig nagy volt a kísértés, hogy akár a legszükségesebb beruházások kárára, inkább a részvényeseket elégítsék ki. A spekulációs tevékenység vámpírként szívta el a realgazdaság erőforrásait, és a termelés – pl. az autópár – 1929-ben éppen akkor csúszott le

hirtelen, amikor a részvénypiaci árfo-lyamok magasra kúsztak.

Polgári közgazdászok sokat vitatkoztak, hogy mi volt az 1929-es katasztrófa oka. A hibás pénzpólitika és bankrendszer? A mértéktelen spekuláció? Való igaz: a pénzügyi hólyag kidurranása megelőzte az általános összeomlást. De a hólyagot felpumpáló „fölső” pénzeket a *realgazdaság lökte ki magából*, és a hanyatlás jelei a realgazdaságban mutatkoztak először. (Visszaestek az építkezések, halmozódtak a raktárkészletek stb.) Nem a derült égből csapott le a villám. Sztálin már 1927-ben, a *fellendülés kellős közepén* kifejtette: „abból, hogy a technikai haladás és a termelési kapacitások egyre nagyobbak, de a világgazdaság határai többé-kevésbé változatlanok – ebből nő ki a világkapitalizmus legmélyebb és legélesebb válsága”.

A Roosevelt-kormány és a Nagy Depresszió

Az 1933 márciusában hivatalba lépő Roosevelt-kormány egész tevékenysége arra irányult, hogy megteremtse a feltételeket a profitráta emelkedéséhez, belső és külső piacokat biztosítson az amerikai árak részére, a társadalmi feszültségek tompítása céljából betagozza a munkásosztályt – engedményekkel, de szükség esetén erőszakkal is – a monopolizált rendszerbe. A régi „*éjjeliőr-államot*” *felcserélte a „beavatkozó állammal*”, hogy kivezesse a kapitalizmust a létét fenyegető Nagy Válságból.

A beavatkozás fő módszere a *keresletösztönzés* volt: gyorsítani a „fölsőleges” készletek megsemmisülését, növelni a munkások részesedését a nemzeti jövedelemben, erősíteni alkupozícióikat a *tőkésosztály általános érdekei kedvéért az egyes tőkésekkel szemben*. Történelmi eredmények születtek: törvényben rögzítették a munkavállalók szervezkedési és sztrájkjogát, megalkották az USA történetének első társadalombiztosítási törvényét. Frissen szerzett sztrájkjogukkal élve, az amerikai munkások kemény harcokban jelentős béremelést és szociális engedményeket vívtak ki. Látványos sikereket mutatott fel a termelés is: 1928-at 100-nak véve, 1933 márciusától júliusig 54,1%-ról 90,1%-ra nőtt; az autópár 1932-ben átlag havi 120 000 gépkocsit bocsátott ki, 1933 júliusában ennek több mint kétszeresét. A nemzeti össztermék 1937 közepén túlszárnyalta a válság előtti, 1929-es csúcst.

Az eredmények azonban rendkívül ingatók voltak. A béremelkedéseket a

monopóliumok *áremelésekkel fölözték le, és visszafogták termelésüket, hogy a magasabb árakat tartani tudják*. A súlylédő termelés tőzsdepánikhöz vezetett, milliók veszítették el a munkahelyüket, vagy kényszerültek rövidített munkaidőben dolgozni. A várt fellendülés helyett *hosszú depresszió kezdődött*, amelyben az átmeneti javulást hamarosan újabb hanyatlás követte (noha az 1932-es mélypontot nem érte el). Egészen másképp történtek a dolgok, mint a régi, szabadversenyes idők válságai után. Akkor a „fölső” tőkék megsemmisülését általános technikai rekonstrukció követte; nőtt a foglalkoztatottság és a vásárlóerő, a nagyobb kereslet magával húzta a termelést és a foglalkoztatottságot, ez az öngerjesztő mozgás pedig minden külső (állami) beavatkozás nélkül addig folytatódott, amíg át nem váltott a profitráta hajtóerejéből annak kerékkötőjévé. A monopóliista korszakban viszont az óriáscégek számára kifizetődőbb lehet, ha a drága és kockázatos rekonstrukció helyett inkább a krónikus munkanélküliség és a rugalmas kapacitáskihasználás révén igyekeznek profitjaikat magas szinten tartani. Ezért a válság után a viszonylagos nekilendüléseket mindig csak *ideiglenes tényezők* váltották ki (piacra lépett az elhalasztott kereslet, lepadtak a raktárkészletek stb.), amelyek gyorsan kimerültek, és nem tudták útját állni az újabb zuhanásnak. A hullámmozgás huzamos pangássá átlagolódt; az igazi fellendülés jótéteményeit csak a fegyverkezés és a világháború hozta meg.

Hosszú fellendülés. Aranykor és lecsúszás

Hála az új világháborúnak, az USA a tőkés világ uralkodó hatalmává lett. Termelése megugrott, a munkanélküliség csaknem teljesen felszívódott, a versenytársak padlón voltak. Újabb nehézségeket csak a béke okozott: a katonai szükségletek hirtelen csökkenése, a katonák millióinak leszerelése stb. Az állam gazdasági beavatkozása most vált igazán nélkülözhetetlenné – különös tekintettel arra, hogy a Szovjetunió tekintélye a háborúban megsokszorozódott, és a Nagy Válsághoz hasonló újabb megrázkódtatás magát a tőkés rendszert sodorta volna a szakadék szélére.

A Nagy Válság legközvetlenebb oka az volt, hogy a hatalmasra duzzadt kapacitások nem találtak össze megfelelő vásárlóerővel. (Szocialista-közösségi rendszerben ugyanezek a kapacitások

tisztességesen kielégíthették volna a társadalom valamennyi tagjának szükségleteit, de monopolista szerkezetben csak a magas munkanélküliséget és kereslet-hiányt állandósították.) A legmerészebb polgári teoretikusok – Keynes és hívei – arra következtettek az észlelt jelenségekből, hogy *a hiányzó keresletet az államnak kell pótolnia*; mégpedig elsősorban olyan beruházásokkal, amelyek nem nyilvános piacra szánják termékeiket, tehát nem gerjesztenek túltermelést, de ugyanakkor élénkítik a hozzájuk kapcsolódó ágazatokat, és bővítik a foglalkoztatást. A legalkalmasabbak erre a katonai megrendelések.

Az állami keresletpótlás módszere az 1960-as évek végéig többé-kevésbé eredményes volt. Nem mintha nem zavarták volna meg kisebb-nagyobb visszaesések, de a fegyverkezés és a helyi háborúk mindig kirántották a kátyúból az elakadt szekeret. Az 1950-ben kirobbantott koreai háború 2-3%-ra, a világháborús évek szintjére süllyesztette a munkanélküliséget, a vietnami háború pedig meghozta az 1960-as évek „aranykorát”. A megnyíló új források birtokában a vezető tőkés országok megszervezhették a „jóléti államot”, felcsillantatták propagandájukban, hogy a kapitalizmus, lám, szociálpolitikai téren is felülmúlja a „kommunizmust”.

De a legszebb mézeshetek sem tartanak örökké. Először is megváltoztak a külgazdasági feltételek. Röviddel a háború után, 1948 áprilisában, az USA megindította a Marshall tervet: adományokat és kölcsönöket ajánlott fel, hogy exportpiacokat nyisson általuk termékfölöslegeinek lecsapolására, gazdasági és politikai függőségbe hozza a nyugat-európai országokat, legfőképpen pedig, a tőkés rendszer megszilárdításával, eltorlaszolja a „kommunizmus” térhódítását. *Verseny a külpiacokon gyakorlatilag nem volt, nem kényszerítette az amerikai tőkét az elavult technikák kiselejtezésére.* Csakhogy idővel, nem kis részben éppen a Marshall-terv jóvoltából, a külső versenytársak talpra álltak, és korszerű technikáikkal kezdték kiszorítani az amerikai árukat a világpiacról.

Ennél is veszélyesebben alakult a belgazdasági helyzet. A gazdaság úgyszólván kettévált: egyik oldalon az államilag gazdagon támogatott haditermelés, a másikon a tömegfogyasztásra termelő ágazatok, amelyeket ugyan felpörgetett a hadiipar, de a korszerűsítés forrásait elszívta előlük. Az ő számukra kifizetődőbb volt egy ideig, hogy költséges és

kockázatos technikai rekonstrukció helyett inkább emberi munkát alkalmazzanak. *Am a tartaléksereg fogytával emelkedtek a bérek, romlott a munka minősége; a profitráta pedig, tekintet nélkül a növekvő piaci keresletre, 1967-től süllyedni kezdett.*

A gazdaság élénkítésére szánt fegyverkezési költségek és „jóléti programok” egyre nagyobb terheket róttak az államra. Gyorsult az infláció; letörésére Nixon elnök 1969-ben mérsékelte a katonai kiadásokat. Azonnal válságjelenségek léptek fel, pénzügyi pánik tört ki, a termelés meredekebben csúszott vissza, mint a háború befejezése óta bármikor. Nixon már a következő évben visszakozott, rekordnagyságúra emelte a katonai kiadásokat, majd – biztos, ami biztos – felújította Vietnam terrorbombázását. A várt fellendülés helyett azonban világméretű recesszió kezdődött, kétszeresére nőtt a munkanélküliségi ráta stb.– Hasonló kálváriát járt Carter elnök is, csak fordított irányban: miután 1977 januárjában indított gazdaságélénkítő programja kudarcot vallott, kénytelen volt egy idő múlva áttérni a pénzsűkítésre. De az is megbukott. Ezekben az években már *egyaránt csődöt mondott a keresletet állami költekezéssel tápláló politika és a vele ellentétes, megszorításokat alkalmazó irányvonal.*

Megjelent viszont egy régebben ismeretlen kórság, a *stagfláció* (az inflációval párosult gazdasági pangás), jelezve, hogy *a keynesi keresletélénkítés kimerítette lehetőségeit.* Ez a politika arra irányult, hogy a válság és a vele járó társadalmi feszültségek megelőzésére egyszerre biztosítson magas foglalkoztatottságot és magas profitrátát (örök barátságot macska és egér között), állami keresletösztönzéssel serkentve a termelés bővítését. A törekvés *reálisnak látszhat mindaddig, amíg a bővítés főként új, kelőképpen alacsony bérű munkástömegek bevonásán alapul, és növeli ezáltal a profitrátát.* Az emelkedő munkáskereslet azonban kezdi a béreket felfelé, a profitrátát lefelé nyomni, és a folyamat előbb-utóbb *törvényszerűen* eljut arra a pontra, ahol a termelés kiterjesztéséből adódó nyereségtöbblet nem kárpótolja már a tőkét a ráta süllyedéséért. Ez az a pont, ahol a vásárlóerő állami felpumpálására a monopóliumok nem kínálhatunk növelik többé, hanem *áremeléssel és termelésük csökkentésével* válasznak. Így születik a mesterségesen megtermékenyített gazdaság lombikbébijé, az inflációs pangás.

A régi, szabadverseny időkben másképp folytak le a dolgok. A válság kiszórta a „fölösleges” tőkét és munkaerőt, majd átfogó műszaki rekonstrukció következett, leszorította a termékegységhez szükséges munkaerő mennyiségét, és újraindította a profitrátát fölfelé. A „jóléti államnak” azonban állandóan magas szinten kell tartania a foglalkoztatottságot, gazdasági és politikai okokból egyaránt. Hess, hess! – riogatta 1929 kísértetét. Félelmében életben tartja az elavult termelést is, amelyet a válság kiseprűzött volna. Lelohad a verseny, a korszerűsítés; szándékai ellenére – illetve éppen azok beteljesítésével – *az állam maga süllyeszti le a társadalmi tőke összprofitját.*

A stagfláció mintegy összegezi ezeket a vesztes jelenségeket, és gyorsulva gerjeszti önmagát: kedvét szegi a beruházóknak, feltornyozza az államadósságot, napnál világosabban jelzi, hogy a keynesi típusú „beavatkozó állam”, de kiváltképpen annak „jóléti” változata beadta a kulcsot. Az 1929-es katasztrófa megismétlődése ellen bevezetett anticiklikus (válságelhárító) gazdaságpolitika végül olyan válságba torkollott, amely megközelítette pusztításaival az 1929-est.

Globális tántorgás

A „jóléti államot” elsőprő új válság nyomán gyökeresen átépült a tőke termelő apparátusa. A nagyszabású rekonstrukció a tudományos és technikai forradalom (TTF) vívmányaira alapozta a termelést: az egész társadalmi életet átforgató termelékenység forradalomra, amely döntően megváltoztatta a termelőeszközök és a működtetésükhöz szükséges munkások arányát. A centrumokban (a vezető tőkés országokban) ma már nem egyszerűen arról van szó, hogy az eszközök hatékonysága gyorsabban nő, mint a munkáslétszám, hanem arról, hogy a felpörgő technikai hatékonyság *abszolút értelemben is egyre gyorsabban csökkenti az iparban foglalkoztatott munkások számát.* Mivel a tömeges elbocsátások felerősítik a profitrátát süllyedő tendenciáját, a centrumtőké számára létfeltétel, hogy új piacokat és befolyási övezeteket kaparintsanak meg; főként pedig tömegesen állítsák munkába a perifériák és félperifériák olcsó munkaerejét.

A rendkívül magas összetétel következtében csak óriás cégek bírják az iramot, köztük folyik az öldöklő harc a világpiac felosztásáért és újrafelosztásá-

ért. Az önköltségcsökkentési hajzában *állandósul a termelékenység forradalom, újabb és újabb tömegeket fosztanak meg munkahelyüktől*. A centrumokban felgyorsul a tőkék elértéktelenedése; régebben elsodorta volna őket a gazdasági vízözön, most viszont haszonnal működtethetők még egy ideig az alacsony bérű országokban. Ennek az elemés manővernek a jóvoltából, amely ráadásul az adósságcspadába csalt perifériák kifosztásával párosul, lehetővé válik a centrumok számára, hogy a válságtényezők viharos felszaporodása ellenére, elodázzák saját válságukat.

De nem a végtelenségig. Előző számunkban ismertettük a „Wall Street Journal” cikkét az indiai „krónikus munkaerőhiányról”: a városiasodással kapcsolatos infrastrukturális építkezések gyorsan növekvő *szakmunkás-szükséglete* jóval felülmúlja a kínálatot, és a cégek kénytelenek maguk megszervezni a tömeges szakképzést. Hasonló problémák mutatkoznak a lap szerint más fejlődő országokban is. Ez a folyamat, amelynek *törvényszerű jellegében* nincs ok kétkedni, távlatilag nyilván *emelni fogja a munkaerő értékét és árát, előmozdítja a munkások szerveztségét*; az első jelek máris észlelhetők. Közben derekasan szaporítja az ellentmondásokat a perifériákból a centrumokba érkező olcsó áruk versenye, fokozva az önköltségcsökkentés szüntelen kényszerét, amelyben a tőkék szinte pillanatok alatt silányulnak csúcstechnikából hulladékká, és a rohamosan bővülő kapacitások nem kevésbé rohamosan szűkítik a piacokat. A technika kiszorítja az embert, az emelkedő összetétel lejtőre viszi a profitrátát, a perifériákon pedig *fogytán az olcsó munkaerő*, amelyet be lehetne lökni a tártott tőke sárga szájába, hogy megtermelje a hiányzó értékőbbletet azok helyett, akiket ugyanez a száj a centrumokban kiköpött.

A neoliberalis állam részt vesz ezekben a kaotikus, irracionális folyamatokban. Nem vonul ki a gazdaságból, szó sincs róla; még növeli is a szerepét az újraelosztásban, csupán ennek az irányát változtatja meg. A „jóléti állam” jelentős összegeket terelt át a „felsőkötől” az „alsókhoz”, hogy eltorlaszolja az útját a „kommunizmusnak”; a neoliberalis állam, amelynek ilyen gondoljai már nincsenek, minden lehetséges eszközt megragad, hogy leszorítsa a munkaerő értékét és árát, a tömegekre terhelje a világpiaci verseny költségeit, gavalléros kedvezményekkel segítse az élősdi oli-

garchiát, mint úriember a kitarítottját. Keresletet élénkít! A recsegő-ropogó gazdaságban egyetlen szilárd(nak látszó) pont van: a fegyverkezés; ez tartja mozgásban a gépezetet (már amíg tartja), ebben, úgy tűnik, semmi lényeges különbség nincs „jóléti” és neoliberalis állam között. Bombák nélkül a gazdaság régen szétrobbant volna. Igaz, csillagászati összegeket emésztenek fel a katonai kiadások (helyesbíték, a civilizáció védelméért vállalt önkéntes kötelezettségek), de ez még jó is (egy ideig, a belerokkánásig): a bankokban összegyűlt megtakarításokból az állam hitelt vesz fel, és a fölöslegesnek látszó pénz máris hasznosul, tőkét és munkahelyeket teremt, mindenki jól jár (már amíg járni tud), leginkább a bankok. Csak a falakra vetődik valami fekete árnyék.

Csúszik a profitráta, a termelés egyre kevésbé kínál jól jövedelmező befektetési lehetőségeket. „Fölösleges” pénzek csapódnak ki a reálgazdaságból, hihetetlen méreteket ölt a tőzsdei spekuláció. Képzletbeli vagyonok keringenek kimeríthetetlen mennyiségben, mesés profitok keletkeznek (igaz, csak papíron) a semmiből. Ebben az áttekinthetetlen káoszban elég egyetlen véletlen, bármilyen ki nem számítható tőzsdei kisiklás... És ez a véletlen előbb-utóbb *törvényszerűen* elkövetkezik.

Az ingatlanpiacon fellobbant gyufaszál, lám csak, éppen most borítja lángba a világot. Szép, színes tűzijáték, gyönyörködünk benne, amíg lehet.

Haláltánc

Rövid tényismertetőnk arra utal, hogy a tőke mozgásából – akár ösztönösen folyik, akár keynesi típusú állami szabá-

lyozással, vagy a be nem avatkozást mímelő neoliberalis állam beavatkozásával – semmiképpen sem lehet a válságot kiiktatni. Válságmentes kapitalizmus: ehhez meg kellene állítani a tőkék elértéktelenedését, vagyis eloldani a műszaki haladást a profithajszától, eltüntetni a tőkést a profittól stb., stb. Megkérni a tigris, hogy kukorékoljon.

A válság gyökerét, a tőkés gazdasági szerkezetet, a burzsoázia politikusai és közgazdász tanácsadóik nemhogy bántani nem akarják, ellenkezőleg: úgy kívánnak hadakozni a válság ellen, hogy a gyökere megerősödjön. Tehát kuruzsláson és tüneti kezelésen kívül másra nem képesek. Adócsökkentés. Kamatcsökkentés. Az állam részéről pedig takarékoság! Verjük a fogunkhoz a garast, hogy kiszabadíthassuk a bankokat saját mohóságuk csapdájából. Nehéz idők járnak, mindnyájunknak meg kell húzni a nadrágszíjat. Főleg azokat, akiknek kikandikál a nadrágból a hátsójuk.

A gazdaság ezenközben, pumpálja bár feneketlen gyomrába a dollárok száz- vagy százezer milliárdjait, csak bukdácsol válságról válságra, és ha sikerül nagy nehezen úrrá lenni az egyiken, máris ott mozgolódik a következő. És súlyosabbnak ígérkezik az előzőnél: mert az óriáscegek termelékenység hajszájában az összetétel szükségképpen egyre szédítőbb magasságokba szökik, a profitrátára egyre súlyosabb nyomás nehezedik, a válságok közötti idő pedig egyre rövidebb lesz – amíg csak le nem zárja a folyamatot egy végső robbanás.

A kapitalizmus pusztulóban van. Hogy kit és mit ránt magával, egyelőre nyitott kérdés.

Li Pin-jen:

A neoliberalizmus következményei Kínában

Az úgynevezett neoliberalizmus korszakában kezdettől fogva megfigyelhető, hogy a bérmunkások helyzete romlik. Általános nemzetközi tendencia ez, amely Kínában is érvényesül. A legutóbbi tíz évben a munkásosztályt sújtotta legerősebben a kínai tömegek életfeltételének neoliberalis hatásra bekövetkezett romlása.

A kínai gazdaság I. és II. osztályában a befektetett tőke 52 %-a a magánszférához tartozik, 48 %-a az állami szektorhoz. A magánszféra a GDP 63 %-át állítja elő, s ez az arány rendszeresen növe-

szik. E két legfontosabb gazdasági szektorban az alkalmazottaknak már csak 32 %-a dolgozik állami tulajdonú vállalatoknál.

Növekszik a szakadék a jövedelmi csoportok között

A tulajdonosi szerkezetben beállt változások megváltoztatták a jövedelemelosztást viszonyokat is. A leggazdagabb és a legszegényebb csoportok közötti jövedelmi különbségek nagyságát a nemzetközi gyakorlatban az ún. Gini-együtthatóval szokták jelölni. Ez valamilyen 0-

tól 1-ig terjedő szám: minél közelebb van 1-hez, annál nagyobb a jövedelmi szakadék. A 0,4-es értéket kritikusnak tartják. Kínai tudósok és tudományos intézmények számításai szerint ez az együtttható Kínában 1985-ben még 0,25 volt, de 1995-ben 0,435-re, 2000-ben 0,458-ra növekedett. A világbank szerint 2004-ben ez a mutató már 0,469 volt.

Kína Gini-együtthatója meghaladja a legtöbb fejlődő országot, beleértve Indonéziát, Koreát, Iránt és Egyiptomot is, csak Brazíliaé és Dél-Afrikaé múlja felül. Meghaladja több olyan fejlett kapitalista országot is, mint Franciaország, Németország, USA is Olaszország, vagy olyan egykori szocialista országot, mint Oroszország és Bulgária.

Az adatok alapján megkérdezhetjük: hol vannak szocializmusunk előnyei? Vajon az általános jólét felé haladunk, vagy azzal ellentétesen?

A „China Human Development Report in 2005” c. jelentés szerint, amelyet az ENSZ illetékes szakcsoportja készített, Kínában a termelőeszközök 59%-a a lakosság 20%-át alkotókitevő legfelsőbb réteg kezében van, a 20%-ot kitevő legelső réteg viszont csak az eszközök 3%-ával rendelkezik – az arány 21 : 1. A kínai jövedelemelosztást ismertető éves jelentés szerint, amelyet a Kínai Társadalomtudományi Akadémia, az Állami Fejlesztési és Tervbizottság és az Országos Statisztikai Hivatal állított össze, a gazdag családok 10%-áé az összes jövedelem 45%-a, a szegény családok 10%-a ellenben csak 1,4 %-hoz jut hozzá. Az arány itt 32:1. A kormány az utóbbi években figyelemre méltó erőfeszítéseket tett az elosztási viszonyok átalakítására, elmentmondásaik feloldására, gyökeres változást azonban nem tud elérni, minthogy a jövedelmi viszonyok végül is a termelőeszközök tulajdonviszonyaitól függnék.

Új kapitalista osztály kialakulása

A magángazdaság gyors terjedése egy új társadalmi csoport kialakulásához és fejlődéséhez vezetett. E csoport tagjainak száma 1995-től 2005-ig 660 ezerről 4,3 millióra, alkalmazottaiké 8,22 millióról 47,14 millióra, tőkéjük pedig 226,2 milliárd jüanról 6 133,1 milliárdra növekedett. (Az 1956-os gazdasági reform előtti éveket az alábbi megfelelő adatok jellemzik: 160 ezer tőkés, 2,5 millió alkalmazottal és 2,4 milliárd jüan tőkével.) Látható: napjainkra kialakult az új tőkésosztály.

A magángazdaság fejlődésével párhuzamosan változott a kapitalisták politikai státusa is. 1995-ben a kínai kapitalisták 17,1 %-a volt tagja a Kínai Kommunista Pártnak; ez az arány 2000-ben 19,9, 2001-ben 29%-ra emelkedett, meghaladva a munkás- és a dolgozóparaszt párttagok osztályukhoz viszonyított arányát a pártban, habár a párt akkori szervezeti szabályzata még nem engedte meg, hogy kapitalisták is párttagok lehessenek. E tiltást eltörölték, 2004-ben a kínai tőkésnek már 33,9%-a volt párttag.

A munkásosztály státuszáról

A munkásosztály és a dolgozó parasztság alkotja a szocializmus építésének fő erejét; arányuk a háztartások között is legnagyobb. A neoliberalizmus ártalmas hatásaként azonban az utóbbi évtizedben az állami és közösségi tulajdon nagyobb részét magánosították. A kínai munkásosztály ezzel párhuzamosan elszegényedett, meggyengült és szétaprózódott. Néhány olyan falu kivételével, ahol az általános jólét szempontját tartva szem előtt, megőrizték a közös gazdaságokat, ma a legtöbb paraszt magángazdaságot folytat, anélkül hogy hozzájuthatna a korszerű technikai eszközökhöz és technológ-

giához. A vándormunkások munka- és életkörülményei meglehetősen rosszak. Az állami és közösségi szférára épült biztosítási rendszer szétesése miatt a legtöbb kínai számára ma az egészségbiztosítás, az oktatás és a munkahelyi biztonság okozza a legfőbb gondot.

A Kínai Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Intézetének jelentése a kínai társadalom szerkezetét olyan ötlépcsős piramishoz hasonlítja, amelyet 10 társadalmi osztály alkot. Ennek legalsó lépcsőjét a munkások és parasztlakosok alkotják; ide tartoznak az elbocsátott munkások és a föld nélküli parasztlakosok is. Sanghajban egy 4 ezer emberre kiterjedő felmérés készült, amely a megkérdezetteknek a munkával kapcsolatos preferenciáit kívánta feltárni. Kiderült, hogy a megkérdezettek mindössze 1%-a szeretne munkásként dolgozni. Ez és több egyéb adat a kínai munkásosztály makro- és mikrotársadalmi státuszának drámai súlyyodását mutatja: korábbi vezető státuszából az osztály a legmélyebb szintre süllyedt.

A honani televízió riportjai 2007 májusában és júniusában néhány téglagyár botrányos munkakörülményeiről számoltak be. Embertelen körülmények között dolgoznak sok más ipari vállalatnál és magánbányában is. Mindez gazdaságunk újonnan létrejött kapitalista ágazatának kegyetlenségéről, a vadkapitalizmus terjeszkedéséről tanúskodik.

* A cikk a „Le Monde diplomatique” ez év augusztusi számában jelent meg; szerzője a nankingi Közgazdaságtudományi Intézet igazgatója, Csüanszu tartományi Közgazdasági Intézetének és a pekingi Központi Pénzügyi és Közgazdasági Egyetem professzora. – A fordítás Petik János munkája.

Néhány adat a válság angliai hatásairól

Mervyn King, az Angol Bank kormányzója, sajtóértekezleten elmondta, hogy Nagy-Britannia máris belesodródott a globális gazdasági válságba, amely a legnagyobb az első világháború kitörése óta (vagyis nagyobb az 1929-esnél).

A kormány adatai szerint Angliában a munkanélküliség a szeptemberrel zárult három hónap alatt 140 000-ról 1 millió 820 000-re emelkedett, ami az előző 11 évhez képest a legmagasabb negyedéves arány. Az iparban a munkahelyek száma 1978 óta a legalacsonyabb. A munkanélküli segélyért folyamodók száma októberben az

előző havi 36 500-ról 980 900-ra emelkedett, ami 1992 óta a legnagyobb havi növekedés. Közgazdászok azt jósolják, hogy néhány hónapon belül 2 millió lesz a munkanélküliek száma.

Mervyn King kijelentette: az illetékesek készek az irányadó kamatlábat „olyan alacsonyra csökkenteni, amilyenre csak szükséges”, hogy elejét vegyék a deflációs nyomásnak. Mint megjegyezte, az árak világméretű esése, főleg a kőolaj- és a gázáraké, elhárította a túl magas infláció veszélyét, felidézve helyette a deflációs veszélyt.

Októberben a visszaesés súlyosbodott: az 1990-es évek óta a leggyorsabban estek az ingatlanárak, a feldolgozóipar a korai 1980-as évek óta soha nem csúszott mélyebbre. Az Angol Bank ebben az egyetlen hónapban kétszer is lecsökkentette az irányadó kamatlábat. A Bank jelentése szerint az infláció jóval alacsonyabbra süllyedhet a 2009-re előirányzott 2%-nál. (Az alacsonyabb inflációt a munkáltatók vélhetőleg megpróbálják majd kihasználni a bérek csökkentésére. A szerk.)

(Forrás: Daphne Liddle „The Mother of All Recessions” c. cikke a „The New Worker” c. hetilap nov. 14-i számában.)

Az 5. Európai Szociális Fórum Malmöben

Mint már hírt adtunk róla, folyó év szeptemberében a svédországi Malmöben tartották az 5. Európai Szociális Fórumot. Magyarországról mintegy nyolcvan vettünk részt. Hazánkból és Szlovákia keleti, magyarlakta területeiről közel ötvenen utaztunk együtt, tucatnyi baloldali civilszervezetet képviselve. A két országból 20 cigány származású eszmétársunk utazott velünk, a zenekarnak és a táncosoknak nagy sikerük volt. A Marx Károly Társaság 8 tagja vett részt a szemináriumokon, munkacsoport-megbeszéléseken; öten előadást tartottunk. A „Dialektika” jelen számában három előadást teszünk közzé. Nagyon fontosnak tartjuk Aradi Pálét, aki az ESZF megnyitóján a kelet-európai szociális gettóban élő, szegény sorban tengődő és cigány emberek nevében beszélt.

Összesen 10 témacsoportba sorolták a tanácskozásokat: a szociális kirekesztéstől, a rasszizmustól és a bevándorlók jogaitól, a közszolgáltatások, az élelmszerbiztonság és a környezetvédele kérdéseinek, a demokratikus jogokon, a női egyenjogúságon, a munkajogokon át a

gazdasági alternatívákig, a kultúra és oktatás demokratizálásáig és a szociális fórummozgalom jövőjéig.

A Szociális Fórum mozgalomban az érdekek és az elképzelések rendkívül szerteágazóak. S e mozgalomnak nincs szervezeti struktúrája. Az együttműködés spontán módon alakul, érdeklődési körök és személyes kapcsolatok szerint. Sokan úgy érzik, hogy az érdekérvényesítés kevésbé hatékony, a dolgozók érdekeit alapvetően sértő neoliberális és profitorientált politika bírálata nem elég éles, a Fórumok nem elég radikálisak. Valóban, nem kevés olyan összejövétel volt, ahol úgy éreztük, hogy a nyugat-európaiak csak a saját kis jóléti privilégiumaikat védik.

Az ESZF-nek azonban vannak eredményei is: pl. a francia és a holland NEM az EU neoliberális Alkotmányára, az ír NEM az antidemokratikusan erőltetett Lisszaboni Szerződésre, a szolgáltatások liberalizálását szolgáló közös EU direktíva megszelídítése, a legelmaradottabb országok adósságainak leírása.

Ezúttal a nézetek jobban polarizáló-

tak, mint korábban. Bár még nem ez volt a többség, erősödött az antikapitalista hang. Ez különösen jellemző volt a kirekesztéssel, a rasszizmussal, a bevándorlók helyzetével foglalkozó tanácskozásokon. A jelenlegi globális világgazdasági válság is a fennálló világrend totális kritikáját váltotta ki sokakból. A Szociális Világforum jövőjével kapcsolatos tanácskozáson több hozzászóló kifogásolta, hogy a Világtanács beszámolójában a tőkés-munkás viszony, sőt maga a „munkás” szó sem hangzott el. Magam pedig azt tettem szóvá, hogy a „kapitalizmus” szó sem szerepelt, pedig az emlegetett neoliberalizmus éppen a mai transznacionális kapitalizmus ideológiája.

A nagy tüntetésen a korábbiaknál sokkal több civilszervezet vonult fel a munkásmozgalom hagyományos, Magyarországon egyedülálló módon betiltott jelképei alatt – így, más magyar civilszervezetek mellett, az MKT küldöttsége és sok kelet-európai csoport is.

Farkas Péter

Aradi Pál:

Beszéd a Fórum megnyitóján

Üdvözlöm Önöket!

Jó érzés fog el engem, hogy ebben a vészterhes világban még ennyi jó szándékú emberrel találkozhatok. Annak is örülök, hogy a szegénység és a nyomorultság jelképeként szóra emelkedhetek.

Annak már nem, egyáltalán nem örülök, hogy olyan világban élek, amelyben a féktelen tőke, annak arctalan gyáva és pusztító tulajdonosai uralkodnak. Terjed a fasiszmus!

Pusztul a természeti környezetünk. Pénzt, fegyvert, médiát, kultúrát és mindent uralnak, hogy a többséget, minket félelemben tartsanak, kizsákmányoljanak. Minket szegényeket szociális gettóba zárnak és a szociális tömeggyilkosság áldozataiként a halálba küldenek.

Most figyeljenek! Ma Magyarországon a nagyon szegények, köztük a cigányok 18 évvel korábban halnak meg, mint az országos átlag.

Olyan országból jöttem, ahol a magát szocialistának és baloldalinak nevező kormány a cinkos liberálisokkal kiszolgálja a tőkét. És éppen a neoliberá-

lis kormányzati politika, a társadalmi nyomor ágyaz meg a fasiszmusnak. A szocialisták cinkosokká váltak. Ma Magyarországon fekete mellényes fasiszták masíroznak. De Olaszországot, Hollandiát, a balti országokat is említhetnénk.

Idefigyeljenek, még ébren lévő, jó szándékú emberek! Nincs Szovjetunió, amely egykor megvédte a világot! De hiszem, hogy vannak önök, vagyunk mi, a jó szándékú, humánus emberek. Van ez az Európai Szociális Fórum, amely remélhetőleg eredményesen pártol bennünket, a páriálásra kárhóztatott, üldözött és megvetett magyarországi és európai cigányokat, és általában a szegényeket. Remélem, egy korszerű, modern társadalom megeremtésének céljával megmenthető a Föld, a környezet és az emberiség! Kiben bízhatunk, ha nem önökben, önmagunkban?

A Szociális Fórumon belül is összefogás kell. Mert tudják önök, hogy a környezetünk pusztítása egyben a mi pusztulásunk? Tudják, hogy a mi nyomorunk pedig pusztítja a környezetünket? Tud-

ják önök, és főleg a zöld mozgalmak, hogy a környezetvédelmi harcuk, akcióik csak üresjáratok a profit alá gyúrt társadalmak kritikája nélkül? Csak olyan balhé, amelyben a vétkes megmosolyogja, pojácá-hadseregnek nevezi a mozgólódókat?

Tudják önök, hogy a kapitalisták abban reménykednek és munkálkodnak, hogy a Szociális Mozgalom csak fazék legyen, amely a társadalmi elégedetlenség gőzét kiengedi?

Úgy tárgyaljanak, úgy tárgyaljunk itt Malmöben, hogy a mozgalom ne csak kétvétenkénti szociális karnevál legyen, hanem európai uniós méretben a civil önvédelem eszköze, az érdekérvényesítés meghatározó fóruma!

Mint cigány, szegény, nyomorgó ember, bizalommal jöttem. Azt kérem, olyan felelősséggel döntsünk létünkéről, jövőnkéről, hogy az önökbe vetett bizalommal, tette készen mehessek haza.

Barátaim! Kívánok sikeres tanácskozást! Éljen és erősödjön közös gondolkodásunk, az Európai Szociális Fórum!

Farkas Péter:

A tőke globális hatalma és a munkaerő világméretű versenyztetése: a jövő víziója és az ESZF jövője

1. A mai globális kapitalizmusról. Világunk urai az egyre hatalmasabb transznacionális társaságok, trösztök és a pénzügyi monopoltársaságok (befektetési bankok és alapok). Az ő érdekeit képviselik a legfejlettebb országok kormányai és a nemzetközi pénzügyi és kereskedelmi intézmények, mint az IMF és a WTO. *Korunk a monopolkapitalizmus (más kifejezéssel, az imperializmus) új szakasza: a klasszikus és az állampitalista („jóléti”) szakasz után a harmadik, a transznacionális monopolkapitalizmusé.* Minőségi ugrás következik be ekkor a tulajdon nemzetköziesedésében (ez kb. 25 %-os), az áruk és pénzeszközök nemzetközi áramlásában (ez utóbbi évente a világ GDP-jének 24-szerese). A gazdasági folyamatok globalizálódásának hatására jelentős a nemzetközi jövedelem-lecsapolás és a kiszákmányolás. Földünkön soha nem látott jövedelemkülönbségek alakultak ki az országok között és az országokon belül. A korszak ideológiája a neoliberalizmus, amely mindig a gazdaságilag és politikailag erőseknek kedvez.

2. A munkaerőről. A „termelési tényezők” közül csak a munkaerő nem áramlik szabadon. A tőke ugyanis az országok közötti különbségek fenntartásában érdekelt. *A kék- és fehérgalléros munkásokat (és a gyengébben fejlett országokat) globálisan versenyztetik.* Oda viszik a termelést, ahol kisebbek a költségeik, alacsonyabb a munkabér, tehát a fejlődő országokba. *A fejlett országokban pedig csökken az ipari foglalkoztatottság, magas a munkanélküliség.* A tőkés társaságok a fejlett országokban csökkentik a béreket, a szociális ellátásokat, növelni akarják a munkaidőt. Ezt nevezik hivatalosan „a munkaerő nagyobb rugalmasságának” – én ezt erősebb kiszákmányolásnak nevezem. Ugyanakkor sokáig nőtt az ipari dolgozók létszáma a közepesen fejlett (ún. felemelkedő) országokban, 1995 óta azonban ott is csökkenés következett. Részben a falusiak beáramlása miatt nő a városi munkanélküliség, a város peremén nő a szegénység, mindenfelé erősödött a társadalmi polarizáció. A dolgozók pedig több helyen egyre határozottabban fogalmazzák meg saját (osztály)érdekeiket. Gondoljunk Dél-

Koreára, vagy éppen Latin-Amerika baloldali fordulatára.

3. A jövő víziója. Nagy nyomás nehezedik a dolgozók szociális helyzetére azért, hogy világméreteken kijátsszák őket egymás ellen. *Az elégedetlenség párhuzamosan halmozódik a fejlett és a fejlődő országokban – különösen a jelenlegi globális válságban. A jövőben a társadalmi mozgalmak erősödése várható mind a centrumban, mind a perifériákon; egyes országokban akár forradalmi robbanások is lehetségesek.* A tőke és a mai politikai hatalom azonban ellenáll. *A társadalmi elégedetlenséget aljas emberi érzelmek felé terelik. Világszerte nő az idegengyűlölet, a rasszizmus, az erőszak kultusza.* Sok országban újra felütötte a fejét a szélsőjobboldal, a neofasizmus. Hazámban, Magyarországon, félkatonai szervezetek masíroznak a városok központjában és a cigányok, a szegények által lakott falvakban.

4. A Szociális Világforum és az ESZF jövője. A Szociális Fórum mozgalom nem teljesítheti feladatát a globális társadalmi folyamatok mélyebb elemzése nélkül. Látnunk kell, hogy a dolgozók és a szegények problémái világszerte közösek, és hasonló a gyökérük. Nem kezelhetők egymástól függetlenül. A globális környezeti problémák, a csökkenő élelmiszerbiztonság, a társadalmi polarizáció, a rasszizmus, a WTO szabályok, a fejlődő országok adóssága, a pénzügyi spekuláció, stb. – mindezek a kérdések összefüggnek egymással, egyik problémacsoport sem kezelhető a másik nélkül. *Integrált elem-*

zésre és tudatos, világméreteken összehangolt akciókra, nagyobb szervezethez van szükség a tőke önző hatalmával szemben. A SZVF és az EFSZ érdekérvényesítő képességét csak így lehet növelni.

Tudomásul kell vennünk, hogy jelenleg, a parlamenti polgári demokrácia idején, nagy szerepük van a pártoknak az érdekérvényesítésben. Az adott ország sajátosságaitól függően, a pártokat – megfelelő feltételek esetén, és alapos tárgyalásos előkészítés után – kívülről kell támogatni, vagy éppen választási pártokat kell létrehozni. Mi Magyarországon talán ez utóbbival próbálkozunk. Ebben a civilek szervezetei mellett egyes kis pártok is érdekeltek.

A Szociális Világforum Porto Alegre-i elvei azonban kizárják a pártokat a VSZF folyamatból. Az elveket pontosítani kell. Úgy gondolom, a SZVF maradjon rendkívül széles civilmozgalom, de céljainak hatékonyabb érvényesítése céljából együtt kell működni a demokratikus pártokkal. De facto ez már megtörtént, hiszen az eddigi Európai Szociális Fórumokon is ott voltak a pártok. Együtt demonstráltunk velük Firenzében, Párizsban, Londonban, Athénban. A francia, a holland és az ír NEM-et is pártok útján mondta ki a többség.

Ha tudatosabban, egységesebben és határozottabban szervezzük meg magunkat, gyorsabban lesz „más” a világ! Fogjunk össze globálisan, világméreteken! Fogjuk szorososan a nyomorgó harmadik világ kezét! Fogjuk meg egymás kezét!

Kiss Szilvia:

A magyarországi félperifériás újkapitalizmus szociális „teljesítménye”

A tőkés társadalmi rendszerre való átterés földindulásszerű társadalmi változásokat okozott Magyarországon. Felülről vezérelt ipari struktúra- és tulajdonváltást hajtottak végre; ennek következtében a GDP mintegy ötödével esett vissza, a bérek és a fizetések jelentősen csökkentek. **1,5 millió munkahely megszűnt**, tömegessé és tartóssá vált a munkanélküliség (jelenleg 8% körüli, igen nagy területi egyenlőtlen-

ségekkel), s olyan munkaerőpiac alakult ki országunkban, ahol **2,5 millió tartósan az aktív korú inaktív emberek száma. Az ország szociális területi széttöredezettsége vészjósló:** az ezredfordulón az egy főre jutó GDP 20 ezer dollár volt a fővárosban, de Pest megyében csak 9 ezer, Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 6 ezer dollár. Válsághelyzetben van az ország területének csaknem kétötöde, ahol a népes-

ség mintegy negyede él. A községi területek több mint egyharmada van válsághelyzetben, ezen belül is elkülöníthető egy közel 600 ezernyi népesség, amely gettósodó falusi településeken él. Ezekben a térségekben a lakosság 90-95%-a munkanélküli: az emberek a külvilágtól elzártan élnek, helyenként középkori jellegű naturális gazdálkodást folytatnak.

Magyarországon a tömeges pauperizáció rendszerfüggő fáziskéséssel, '89 után jelent meg (később, mint a tőkés társadalmakban, ahol már a '70-es évektől folyt a jóléti állam" eróziója). E folyamat során **a társadalomnak legalább a kétharmada elszegényedett**, miközben körülbelül 10 százaléknak a reáljövedelme emelkedett, a fennmaradó rész reáljövedelme pedig körülbelül az addigi szinten maradt. A létminimumon élők aránya a 1980-as években a lakosság tíz százalékára volt tehető; 1994-ben már 32% élt létminimumon vagy az alatt, s ez a szám tartósan 30% fölött maradt napjainkban is. Ebben a megvilágításban a szegénység *abszolút értelemben is a lakosság legalább egy-*

harmadát sújtja. Tehát **mintegy három millió ember abszolút szegénységben él ma Magyarországon**. Ha pedig **az Európai Unió átlagos fogyasztási szintjének fele alatt élőket tekintjük szegénynek, akkor a magyarok közel háromnegyede sorolódik közéjük. Továbbá, mintegy 900 ezer gyermek él ma Magyarországon mélyszegénységben, a segélyezési küszöb alatt.**

A roma családokat még drasztikusabban sújtja a szegénység és a társadalmi kirekesztettség országunkban; a szegénység bármely mutatóját – a jövedelmi helyzetet, a lakáskörülményeket, a táplálkozási szokásokat – illetően, a roma háztartások vannak a leghátrányosabb helyzetben. A korábbi szocialista rendszerre a munkahelyhez kötődő sokrétű jóléti ellátási formák, alanyi jogon járó univerzális juttatások voltak jellemzőek; ezeket a rendszerváltás után egyszerre szüntették meg, s áttértek a **rendkívül alacsony színvonalú, rászorultsági elven működő segélyezési rendszerre.**

Napjainkban törekvések jelentek meg az érvényben lévő szociálpolitikai

rendszer kétes értékű átformálására: az említett mély és strukturális munkanélküliség ellenére, a segélyek egy részét igyekeznek munkateszthez kötni, mintegy visszatérve a '20-as, '30-as évek úgynevezett **produktív szociálpolitikájához, amely nem mentes az érdeemes és érdemtelen szegényeket rasszista és faji alapon megkülönböztető ideológiától.** Mindezeknek az intézkedéseknek ma még részben beláthatatlan következményeit elsősorban a roma lakosság fogja meg szenvedni Magyarországon.

A rendszerváltó politikai osztály „félperifériás” globálkapitalista viszonyokat teremtett az országban a termelési viszonyok drasztikus megváltoztatásával, a tulajdonviszonyok (javukra és a gazdasági tőke javára történő) mesterseges kialakításával, mely átalakulások **gazdasági és társadalmi következményei lesújtóak, az újkapitalizmus eltelt tizenhét évének teljesítménye szégyenletes, s mindez a magyar társadalom súlyos dezintegráltságához vezetett.**

Halált virágzik most a fürelem

Életrépek a mai Magyarországról

Szüdi Jerne pszichológus a „Népszabadság” 2008. október 30-i számában elmondja egy döbbenetes élményét. Foglalkozást tartott gimnazistákból álló csoportjának, és egy társadalomlélektani kérdés megbeszélésekor az egyik diák kifejtette: *az ország problémáinak egyetlen hatékony megoldása az lenne, ha a cigányokat, a hajléktalanokat és a munkanélkülieket gettóba zárják és fizikailag megsemmisítének.* A többiek csatlakoztak ehhez a véleményhez; némelyikük még meg is toldotta azzal, hogy *személyesen is vállalná az említett rétegek kiirtását.* Az ellenérvek hatástalanok maradtak, „nem is figyeltek rám”. „Azon az áprilisi napon elevenen villant fel bennem egy több éve szunynyadó emlék. Fekete (néger) kisfiú volt a rendelésemen, utána egy óvodást vártam. A folyosón találkoztak. Amikor az ötéves óvodás az irodámba lépett, eltört az arccal kiabálni kezdett, hogy nem ül olyan székre, 'amelyiken egy cigány ült'.” A foglalkozásvezető pszichológus elmondta ezt az élményét diákjainak. Semmi. „Végül, talán irányomban megnyilvánuló szánalmuk jeléül, némi en-

gedményt tettek, bár szörnyű nézeteik így még szörnyűbbnek tetszettek. Már nem ragaszkodtak minden egyes cigány módszeres kiirtásához: megengedték, hogy tíz-húsz százalékuk életben maradjon. De a többit agyon kell löni – mondták. Hiszen a zsidókból is maradt valamennyi – érveltek tovább –, de 'hál-istennek' olyan kevesen, hogy nem jelentenek gondot, a zsidókérdés, a haláltáboroknak hála, megoldódott.”

Szüdi Jerne írásához *többen hozzászóltak. Rövidítve közlünk néhányat.*

Krausz Tamás történész:

„...a jelenség a gazdasági világválság idején erősebben ki fog terjedni, és csak mozgalmi formák állíthatók vele szembe. A baloldali szervezetek állandó belső önmarcangolása, önostorozása, vetélkedése csak eltaszítja a fiatalokat. De hatékony mozgalom csak *antikapitalista és szociális* alapon képzelhető el. Mindenfajta charta azért bukik el, mert eleve csak politikai-taktikai-média síkon mozog. Még a cigányok védelme is csak antikapitalista alapon lehetséges,

mert ha nem ezen az alapon szerveződik a mozgalom, akkor a fasizmus, a nácizmus *valóságos okait* nem lehet megmutatni... Márpedig mi éppen abban különbözünk más szervezetektől, pl. Védegyelet, hogy a pártokról ne is beszéljünk, hogy mi a fasizmus gazdasági, szociális és politikai okait mutatjuk be, és ezt is kell szenvedélyesen ismételtetnünk mindaddig, amíg le nem lövöldöznek bennünket. (Na, ez utóbbi csak vicc volt.)”

Vajnai Attila villamosmérnök:

„Sajnos, számomra nem meglepő az egyébként kiváló írásban bemutatott eset. Aki Budapesten tömegközlekedéssel közlekedik, tudhatja, milyen nagy számban vannak jelen az ordas eszmék társadalmunkban. Természetesen a vézscsengőt nyomni kell, de egyre többször kell beszélünk a szegénység okairól. Aki nem látja át, hogy a nyomorúságot a rendszer okozza, az könnyen esik a szélsőjobb csapdájába. Csak megjegyzem, hogy nem ez az első vézscsengő. Amikor 1993-ben a horogkeresztrel azonosították a vörös csillagot, sok éven

át szemérmesen hallgattak azok, akik tudták, hogy milyen töről fakad a döntés. Szerencsére időben érkezett a baloldali értelmiség tiltakozó petíciója, így eredményt lehetett elérni a strasbourgi bíróságon. Most a többség már elfogadja a tiltakozás helyességét, de a többség mellett vannak olyan bakancsosok, akik az utcán felismernek, és azt ordibálják, hogy takarodj Kubába! Ma még ők a kisebbség, de ha nem lépünk fel a szegénység ellen, akár a többség is melléjük állhat.”

Farkas Péter közgazdász:

„Ha azt hisszük, hogy a pedagógusok a felelősek, rossz úton járunk. Ha azt hisszük, hogy csak a fiatalok társadalmi devianciája ez, semmi több, akkor is rossz úton járunk. Ha azt hisszük, elszigetelt jelenség, nagyon hamis úton járunk.

Ebben az országban a lakosság 70%-a erőskezű vezetőért kiált – nem kétséges, milyen szemléletűért. A történész egyetemi hallgatók 40%-a bevallottan antiszemita és cigányellenes. Ebben az országban – a békeszerződés ellenére, a „szocialista” párt hallgatólagos jóváhagyásával – *nyíltan folyik a fasiszta propaganda terjesztése*. Fasiszta háborús bűnösöket rehabilitálnak!

Aki most rácsodálkozik arra, hogy 'mik vannak', és bagatellizálja az egészet, az nem vette figyelembe, hogy – a költő szavával élve – „tőke és faszizmus jegyesek”. Nem azért, mert a tőkésék összeesküdtek, vagy a nép kordában tartása érdekében faszizmust „csinálnak”. Hanem mert a helyzet objektíven (akaratunktól függetlenül) megteremti – az elnyomorodás, a kilátástalanság, a létbizonytalanság következményeképpen – a rend és az erős állam, a führer iránti igényt; amit a nagytőke, ha érdekében áll, kihasznál. Főleg most rohanunk a faszizálódásba, amikor a rendszerváltó 'baloldal' végzetesen lejáratta és lejárattja önmagát. Most, amikor a 'szocik' hajítják végre (sok országban) a megszorító politikát, ahogy a Weimari Köztársaságban történt. Főleg most, amikor végigsöpör a világon a válság. De hiszen a történelem most tényleg önmagát ismétli...”

Horák Magda szerkesztő:

„Az Interneten jó néhány hozzászólás remekül tükrözi a véleményezőket tétováságát. Hibáztatják a szülőket (magam is sok elkeseredett szülőötől hallom: ná-

lam nem ezt látta, tőlünk nem ezt tanulta), a pedagógusokat, de kevés az olyan hozzászólás, mint pl. Krausz Tamásé, amely máshol keresi a problémát.

Szeretném megjegyezni, hogy a náciizmus kiagyaloí és végrehajthatói a legkitűnőbb iskolákat végezték el. Például Göbbels, a hitleri Németország propagandaminisztere Heidelbergben doktorált, Gömbös Gyula, akinek fajvédő mozgalma napjainkban éled újra, Bécsben kapott vezérkari tiszti kiképzést, Prohászka Ottokár Rómában tanult teológiát. Megkockázatom azt a feltevést, hogy sokan meleg családi körből léptek az örület mezsgyéjére. Igaz, lelkes követők között sok volt a lumpenelem. Hogy ki milyen okból lépett/lép a színpadra, és milyen örület keríti hatalmába, hogy *mások megsemmisítését* merje hirdetni, arról nekem leginkább csak az irodalomból vannak ismereteim (pl. Jean-Paul Sartre: *Egy vezér gyermekkorra*).

Azt viszont tapasztalom, mekkora hatással van az egész társadalomra a fentről 'lecsurgó' történelemhamisítás, a Horthy-korszak bűneinek elkendőzése, a demokráciára való hivatkozás (e szó minden korban más jelentéssel bírt, ma úgy értelmezik, hogy mindenkinek joga van zsidózni, cigányozni, hogy minden fasiszta szervezkedést engedélyezni kell). Hogy véget nem érő politikai, szakmai elemzések töltik ki az adásidőt a rádióban. TV-reklámok hitetik el

a fiatalokkal, hogy csak akkor lesznek boldogok, ha a legdrágább autókkal száguldoznak, és a technika minden fölösleges kacatját a magukénak tudhatják. Példaképpé avanszálódtak a 'sztárok', miközben a kultúra egyre inkább leértékelődik, helyét elorozza a faji, népi romantika, a vásári zaj.

Az erkölcsileg, szellemileg kiforrotlan ifjúság mára már a legzavarosabb eszmék között tévelyeg: *a náci és a kommunisták között nincs különbség, a cigányok nem akarnak dolgozni, inkább bűnöznek, a zsidók kifosztják az országot, az 'eltartott' nyugdíjasok, a munkanélküliek, a hajléktalanok miatt költenek sokat az állam*.

Ki vagy mi fogja kivezetni az ifjúságot a politikusok által is táplált szellemi káoszba, ha tanult barátaim is elfelejtettek gondolkodni, szülőként, ismerősként mint saját véleményüket adják elő a médiából gyakran hallott sületlenségeket, ha már a technika meg a kényelem és a szegénység 'kiütötte' a szépirodalmat, az igazi zenét, a képzőművészeteket, egyszóval a kultúrát? Ki fogja mások iránt türelemre inteni, mások megértésére, megsegítésére, tiszteletére nevelni azt az ifjúságot, amelyik azt látja, hogy a kiszolgáltatottakat erődemonstrációkkal (Gárda, Órsereg stb.) meg lehet félemlíteni? Lehet-e a szegények, elesettek iránti együttérzést várni attól az ifjúságtól, amelyik egy agymosott, dehumanizált társadalomban él?”

A gyűjtogatók ellen

A Szociális Charta 2008 mozgalom alábbi nyilatkozatát már közel ézren írták alá. Szervezetek is csatlakoztak, közöttük a Marx Károly Társaság és a Magyarországi Munkáspárt 2006. Az újabb egyéni és közösségi csatlakozásokat a www.charta-2008.hu internetes lapon lehet regisztrálni. Internettel nem rendelkező tagjaink szerkesztőségi címünkre küldött levélben is jelezhetik, hogy aláírják a nyilatkozatot.

Lángolnak a magyarországi romák házai, rasszista rohamosztagosok vonulnak át a cigány alvág sikátorain, támadják a szlovákiai magyarok alkotmányos jogait, szélsőjobboldali magyar futballhuligánok provokálnak Szlovákiában irredenta jelképekkel, brutálisan ütlegeti őket a sovén szlovák rendőrség, szlovák zászlót égetnek nyilasok Budapesten, a magyarországi szlovák kisebbséget fe-

nyezetik számos községben, egyetért a magyarellenes rendőri túlkapásokkal a Szlovák Köztársaság elnöke, letagadja a magyarországi szlovákok jogainak megsértését a Magyar Köztársaság elnöke, a magyarokat gyalázzák a szlovák kormánypártok, cigányellenes uszításban, antiszemizmusból kéjeleg a magyar országos médiák egy része, tombol a rasszizmus és a sovinizmus nálunk és szomszédságunkban.

Nem tudjuk pontosan, hogy kik követték el a legutóbbi cigányellenes merényleteket, de tudjuk, hogy kik teremtik meg a hozzájuk szükséges hangulatot, és tudjuk, hogy a cigányság úzott vad a saját hazájában, tudjuk, hogy a romák súlyosan fenyegetett helyzetben vannak. Más kisebbségek helyzete is aggasztó, de a romáké a legrémületesebb. A magyar állam, a polgári demokrati-

kus rendszer, a polgári demokratikus nyilvánosság tehetetlen és megosztott. A gazdasági válság súlya alatt görbedő ország nem a hatalmasok ellen fordul, hanem a legszegényebbek, a leginkább kiszolgáltatottak ellen. A rettegő közvélemény megtanulta elviselni, banalizálni, trivializálni a legegyértelműbb fasiszta provokációkat, a neonáci terrorizmus nyílt megjelenése semmilyen érdemleges visszhangot nem váltott ki. A polgári baloldal sopánkodik, a polgári jobboldal (jobb esetben) súlyosan hallgat. A szociális rendszer maradéka elleni ötpárti támadás a cigányel-

lenes kilengéseket igazolja sunyi, közvetett módon. (Mert hiszen a propaganda a szegénykérdésből cigánykérdést csinál, s így veszi elejét a társadalmi szolidaritásnak.)

ELÉG VOLT EBBŐL!

Politikai küzdelmet hirdetünk a nyilasság ellen, „a polgári közép” kétszínűsége és gyávasága ellen, és kijelentjük, hogy támadott és fenyegetett kisebbségi honfitársaink mellett állunk. Cigányok, szlovákok, zsidók, melegek mellett Magyarországon, magyarok, romák, melegek mellett Szlovákiában, a szegények, a munkanélküliek, a nyomo-

rúságos segélyeken tengődők, a betegek, az öregek, a koplaló gyerekek, az éhbérért dolgozók, a kényszerprostituáltak, a bevándorlók, a vendégmunkások, a foglyok, a kiutasítottak, a kitoloncoltak, a megalázottak mellett mindenütt!

Elég volt abból, hogy az áldozat legyen a bűnbak. *Ez* az erkölcsi fertő, nem a szerencsétlenek százalmas túlélési kísérletei.

Tudtuk, hogy EZEK előbb-utóbb ölni fognak. Már elkezdték.

Riadó!

Dr. Alpár Róbert:

Érzékenységeink

Aktuális gondolatok egy konferenciáról

„VANNAK, akik **ÉRZÉKENYEK**” bizonyos dolgokra...

Még szerencse, hogy nem mindenki, nem mindenre, csak holmi „idegenszívűek, hazátlanok, hazafias érzésekre képtelen internacionalisták, meggazdagodni se képes, lecsúszott munkásmozgalmiak, liberálbolsevista „kisebbségi-ek” vizionálnak állítólagos fasizmusról, habár ilyen ma nem létezik, a veszélye sem, sőt a fogalom sem meghatározható!

Ezek az **ÉRZÉKENYEK** már akkor is érzékenykedni kezdenek és **farkast kiáltanak**, mikor feketeruhás parlaffüirtők, történelmi csíkosok, bejegyzés nélkül masírozó, barna „civil” néptársak, jobbikok és rosszabbikok megjelennek az utcán...

Azok pedig, akik médiában, könyvekben, blogokon vélik felfedezni az agresszív, fasiszta ideológiai mondanót, akciókra való felhívást – egyszerűen **érzéki csalódás áldozatai!**

Ki vesz komolyan focimeccseken éneklőket? Hát indul a vonat, no! (Nem is értünk a focihoz, meg még szeretjük is.)

Mint tudjuk, a háború előtti Magyarországon az akkori, hasonló kisebbségi-ek is nagyot tévedtek, amikor azt hitték, hogy a „végső megoldás” hívei, azok, akik égetnivalónak, Dunába lövendőnek tekintik őket, holmi fasiszták! Üldözési mániájuk volt e kisebbségi-eknek...

Ugyan, hát voltak e hazában darutollas különítményesek? Feketeinges Mussolini-hívek? Micsoda gyermek fantáziálás...

A nemzeti szocialisták is megmondták már a harmincas években, hogy ők nem fasiszták! És, ha ők mondták, nekik csak hihetünk, nem? És mi jogon neveznek egyesek fasizmusnak olyan mozgalmakat, amelyek tagadják, hogy rasszisták volnának, a jelszavaik pedig néha egyenesen antikapitalisták? Hogy szabad így általánosítani?

Hogy teljes munkát végezzünk, ki kell terjeszteni a fasizmus fogalmát a Sztálin, Pol Pot és mások vezetete rendszerekre, így lesz csak teljes a zűrzavar. Bizonyítsuk be, hogy kommunisták és fasiszták egymástól tanultak, sok különbség köztük nincs! Példának hozzuk fel a Molotov-Ribbentropp paktumot. Minthogy pedig a legkövetkezetesebb és legönfeláldozóbb antifasiszta ellenállók többnyire kommunisták voltak, róluk és a fasizmus tömeggyilkos antikommunizmusáról ne tartsunk előadásokat. Viszont ügyeljünk rá, hogy konferenciáinkon túltengjenek a zsidó vonatkozások. Derüljön ki, hogy ez a megrogzított antifasizmus nem más, mint zsidó érzékenység!

Válogassuk meg forrásainkat és hivatkozásainkat. Zárjuk ki a körből azt az illetőt, aki szerint „ne beszéljen fasizmusról, aki nem akar kapitalizmusról beszélni”; beszéljünk csak fasizmusról kapitalizmus nélkül, és nullázzuk le a tájékozatlan (köztudottan foximaxis) Dimitrovot, lehetőleg már fejtegetésünk legelején.

Az utóbbi években „baloldaliak” is gyakran és aktívan besegítenek ebbe az irányzatba, amikor az „érzékenység”

emlegetésével rájátszanak a rasszizmusra, és ezzel még erősítik is.

Persze, az érzékenység mindenkinek alkotmányos joga, és vannak esetek, amikor különösen tiszteletben kell tartani. Nagyon kell pl. vigyáznunk rá, hogy meg ne bántsunk gyilkosságra uszító bloggerek; óvnunk kell, mint a szemünk világát, a gondolat és a vélemény szabadságát, a Szittyakürtölést, a Magyarorszozsát! Nem kell betiltani a Gárdát, irtsák csak a parlaffüvet! Legyünk megértőek, liberálisok...

Ha nagyon muszáj, az utcai „radikálisokat” azért ejnyézzük meg „rendbontásukért” félév felfüggesztéssel, ők nem fasiszták! (Közben éreztessük, nyilván kormánypárti provokátorok heccelték őket. Használjuk a fasizmust szitokszóként, kommandósokra, mai, „ÁVÓ-s” rendőrökre). Legyünk tapintatosak kedves, derék huligánjainkkal!

És mire **ÉRZÉKENY** egy **ANTI-FASISZTA?**

...akit esetleg már a vészorszakbeli, sőt (igen!) 56-os tapasztalatai és vállalt marxizmusa is hajlamossá tesznek az érzékenységre?

...miért jutnak eszébe ennek az illetőnek a fentiek egy MEASZ-konferencián, amelyet a 44-es nyilas hatalomátvétel évfordulójára rendeztek, ahol tényekre alapozott, nívós előadások és következetesen baloldali, antifasiszta hangok is hallhatóak voltak, ahol a rendezvény pusztá meghirdetése a szervezőket dicséri?

Ott hangzottak el olyan előadások és állítások, amelyek a fenti – természetesen vitatható – gondolatokat kiváltották.

Az alábbi levelet, a szerző hozzájárulásával, a „Dialektika” publikálja elsőként

Gyurcsány Ferenc Miniszterelnök részére

Kedves Feri!

Mint Kelet-Európa történetével foglalkozó egyetemi tanár és mint baloldali értelmiségi tiltakozom a nacionalista hangulatkeltés ellen, amely éppen a gazdasági válság körülményei között életveszélyes, és felmérhetetlen kockázatokat visz a régió életébe. Értem a populizmus szerepét a politikában, de mindennek van határa. A Fideszt meg a Magyar Gárdát akarjátok jobbról előzni? A külügyminisztered, Göncz Kinga, a maga szlovákellenes kampányával mindegyelőtt a szélsőjobb oldalt heccelte fel mind Magyarországon, mind Szlovákiában. Látni az eredményt Dunaszerdahelyen és a Stefánián. Göncz Kinga liberális létére kijátszotta a nacionalizmus kártyáját, hogy elterelje a figyelmet a súlyos gazdasági és politikai problémákról. Felelősség az ügyben óriási, hiszen te vagy a miniszterelnök, a „főnök”. Egy sasszé a szélsőjobb ellen, egy sasszé a jobb- és szélsőjobb felé? Tényleg a nacionalizmus húrjain akartok játszani? Azt hiszitek, ez hoz valamit a politikai konyhára? Ez az út a teljes erkölcsi erodálódáshoz vezet. Ha istent ismersz, azonnal állj elő, és utasítsd vissza mindkét oldal nacionalista héjait, kezdve a külügyminiszter leváltásával. A szociálliberális oldalnak (hol van már itt szó baloldarról?) a válságkezelésből két momentumot mindenképpen ki kell zárnia, ha nem akarja a fasizmus, a szélsőjobb oldali radikalizmus további térhódítását elősegíteni: el kell utasítania mindenfajta nacionalista hangulatkeltést, és el kell határolódnia mindenfajta erőszakos megmozdulástól!

Térjtek már észre, legyen már vége az erkölcsi hanyatlásnak. Az volna a célotok, hogy azokat a csoportokat, amelyek még úgy vélik, a szociál-liberális oldal kormányhatalma gátolja a jobboldali nacionalista áttörést, teljesen diszkreditáljátok?

Üdvözlettel:

Krausz Tamás

Bős – Nagymaros (A rendszerváltás Fekete Könyvéből)

Czibulya János:

Mennyibe is került a magyar népnek a vízlépcsőről szóló államközi szerződés felmondása?

A baloldali civilszervezetek április 25-i közös rendezvényén dr. Hajós Béla nyugalmazott államtitkár „Bős-Nagymaros: a rendszerváltás főpróbája” címmel tartott előadást. Hangsúlyozta, hogy „a vízlépcső elleni tüntetésnek kezdettől fogva politikai éle volt”, s az építés leállítását jelentős gazdasági veszteségeket okozott. Előadását azzal fejezte be, hogy a rendezéshez „... idő, türelem és mindenekelőtt megértés, szakértelem és kompromisszum szükséges, aminek kilátásai jelenleg eléggé kétségesek”. (Dr. Hajós Béla előadását a Dialektika 2008. márciusi-májusi számában közöltük.)

Valójában mennyibe került a magyar népnek az 1977. évi államközi szerződés felmondása és az építkezés leállítása? Cikkem ezt ismerteti röviden.

A magyar-szlovák vitában ítéleköz

Ezek a következők: a feleslegessé vált beruházások ára, a hitelek törlesztése, a meg nem valósult berendezési szállítások kötberei, a magyar ipar leépüléséig vásárolt pótlólagos energia-behozatal önköltségtöbblete, a meg nem valósult erőművi kapacitás helyettesítéséhez szükséges beruházások, az elmaradt villamosenergia pótlásához szükséges többlet-tüzelőanyag ára, a Duna eltérítése okozta károk enyhítésének költsége, a vízi szállításokban keletkezett károk kifizetése, a mezőgazdasági és természetvédelmi károk, ill. azok enyhítésének költségei.

Ez volt tehát a helyzet 10 évvel ezelőtt. Jogos lenne a kérdés: mibe is került ez nekünk összesen?! Még ma sincs rá becsületes, egyértelmű hivatalos válasz.

Az 1977. évi államközi szerződés felmondásának következményei

Változat	Villamosenergia-termelés Terawattóra					Elmaradt bevétel Milliárd forint			
	Összesen	15 évben		1 évben		15 évben		1 évben	
		A mi részünk 1/2	A mi részünk 1/3	A mi részünk 1/2	A mi részünk 1/3	1/2	1/3	1/2	1/3
Nagymarossal	41,21	20,60	13,73	1,37	0,916	473,80	315,79	31,51	21,068
Nagymaros nélkül	34,034	17,017	11,34	1,134	0,756	391,391	260,82	26,082	17,388

1 terawattóra = 1 milliárd kilowattóra. 1 kWh előállítási költsége rendszerszinten 23 Ft.

Hágai Bíróság döntése után Horn Gyula miniszterelnök többek között a következőket mondta az Országgyűlésben, 1997. december elsején: „Hadd jegyem meg, hölgyeim és uraim, észre kellene már venni, hogy a hágai ítélet a Magyar Köztársaság számára nem siker, a hágai ítélet pláne nem győzelem. Csak azért nem kudarc, mert van lehetőség a rendezésre, van lehetőség a megállapodásra.” Horn Gyula azt is kijelentette, hogy az akkori becslések szerint „a szerződés végrehajtása 1977 és 1989 májusa között 200 milliárdba került. Ezután pedig, 1989 májusától 1997 decemberéig, összesen mintegy 163 milliárd forintba került az országnak!” E két tétel együtt tehát 363 milliárd forint volt az 1997. évi árszinten. 2008. májusi árszintre átszámítva ennek értéke 1452 milliárd forint.

E számításban a félbemaradt beruházások és egyéb költségek szerepeltek.

Hangsúlyozni kell, hogy az eddigi számítások nem mutatták ki, mekkora az elmaradt villamosenergia-termelés és az emiatt elmaradt bevétel. Saját számítási eredményeinket a következő táblázat foglalja össze.

Mint látható, a számítást két változatra végeztük el: a Nagymarosi Vízierőmű megépülése esetére és az építés elmaradása esetére. A szlovák fél üzemi adatai alapján a gabcikováói vízierőmű 15 év alatt 34.034 terawattóra villamos energiát termelt. Ha a Gabcikováóban beépített 748,7 MW teljesítményhez hozzáadjuk a Nagymarosra tervezett 158 MW teljesítményt, megkapjuk a tervezett Gabcikováó – Nagymaros vízierőmű rendszer 906,7 MW összesített beépített teljesítményét. Ezzel a teljesítménnyel számolva, 15 év alatt a termelt villamosenergia 41,21 terawattórára emelkedik. Ennek a villamosenergia mennyiségnek 50 %-át

kaptuk volna az eredeti szerződés értelmében, ez 20,6 milliárd TWh.

A nagyvarosi erőmű elmaradása miatt a gabszikovói vízesés magassága megnövekedett, Szlovákia ezért valamivel több energiát termel. Ezért a szlovák tárgyaló fél felvetette, hogy amennyiben Magyarországon mégis megvalósulna a duzzasztás, akkor az eredeti tervtől eltérően az energia 1/2-e helyett már csak 1/3-a illesse meg bennünket. Így számolva, 15 év alatt az összes tervezett (41,21 TWh) villamosenergia mennyiségből 13,73 TWh jutott volna ránk. Ez azonban természetesen csak elméleti számítás.

A nagyvarosi vízierőmű nem épült meg. Ezért az 50 %-os elméleti részesedés alapján, a 15 év alatt termelt 34.034 TWh villamos energiából 17.017 TWh illetve meg bennünket, 1/3-os részesedés esetén pedig 11,34 TWh. A táblázatban azt is bemutatjuk, hogy a különböző variánsokkal számolva, mekkora az egy évre kalkulált veszteség TWh-ban.

A táblázat második felében a hazánk szempontjából elmaradt energiatermelés által okozott bevételkiesést forintban számszerűsítettük az eddig tárgyalt

variánsokra. Ezeket az elmaradt bevételeket hozzá lehet adni a 10 évvel ezelőtt készített veszteségszámítások végösszegéhez.

Ha a Horn Gyula akkori miniszterelnök beszámolójában szereplő 363 milliárd forint befektetett összeget mai árfolyamon 1452 milliárd forintnak vesszük, s ehhez az összeghez hozzáadjuk a nagyvarosi erőmű megépítésének elmaradása miatt a táblázatunk szerinti 474 milliárd forintra becsülhető veszteséget (a 15 év alatt elmaradt bevételt), akkor a kár mai áron 1926 milliárd forintra nő.

Az évekre lebontott adatok talán támpontot nyújthatnak a mostanában tárgyalásra készülőknek. Ugyanis azt mutatják, hogy a szlovák fél – a nagyvarosi erőmű nélkül és 50 %-os eredeti részesedéssel számolva – jelenleg 26.082 (1/3-os magyar részesedéssel kalkulálva 17.388) milliárd forint eredetileg bennünket illető összeget kap évente.

Az elmaradt hasznon túl azt a költséget is számításba kell venni, amit az elmaradt beruházás nyomán a károk enyhítése megkívánt az elmúlt 10 évben. Egyes szakmai becslések szerint a

mezőgazdasági, környezetvédelmi és hajózási problémák újabb 200–220 milliárd forintot igényeltek. Ezekkel együtt már 2126–2146 milliárd forint a veszteség. És ez még nem a végösszeg!

Hozzáadódnak a nem számszerűsíthető környezeti károk: a nagyvarosi kapacitást helyettesítő, szénhidrogénnel termelő erőművek légszennyezése, a kénes eső okozta vízszennyezés, egészségkárosodás, környezeti pusztulás. Sajnos, ezekről nincsenek megbízható adataink.

Az elmúlt években többen is foglalkoztak azzal, hogy az államközi szerződés felmondása milyen újabb károkat és problémákat okoz. Az egyik számítás szerint az 1998. évi árszinten a magyar fél a szerződés felmondása miatt 1450 millió dollár veszteség érte (lásd pl. Kerényi A. Ödön: „Sokmilliárdos kárt okozó tévedés”. *Magyar Energetika*, 2008/1.). Ez, mondjuk, 200 forint/dolláros árfolyamon 2900 milliárd dollár, azaz közel 3 billió forint!

A rendezés, a megállapodás, úgy látszik, ma messzebb van, mint akár 10 éve, a Horn kormány idején volt. Illő lenne tájékoztatni a magyar népet a felmondás okozta károkról. A média is csak hallgat!!

A BIRODALOM HANYATLÁSA

Az Al Dzsazira arab TV-csatorna interjúja Howard Zinn-nel

Howard Zinn világszerte ismert amerikai történész, társadalomkritikus, színműíró. Eredetileg hajógyári munkás volt; a náci-fasiszmus elleni háborúban bombázópilóta; végül, eseményekben gazdag életút után, a bostoni egyetem politikatudományi professzora lett. Az interjút, amely ez év szeptember 9-én készült, kisebb rövidítésekkel közöljük.

Howard Zinn: Amerikának egy idő óta, ma pedig egész biztosan, csökkenőben van a hatalma és a befolyása a világban. Az iraki háború óta a világ többi része nyilvánvalóan elfordult az Egyesült Államoktól, és ha az amerikai külpolitika kitart ezen az agresszív, erőszakos, más népek érzéseivel és megfontolásaival szemben közömbös úton, akkor az USA befolyása tovább fog hanyatlani. Az eddigi történelem legerősebb hatalma az összeomlás felé megy, nincs többé jövője. Sorsa követni fogja a korábbi birodalmakét.

Kérdés: Van-e rá esély, hogy a világ többi része más nézőpontból tekintsen Amerikára?

H. Z.: Ez csak az amerikai népen múlik. Van rá esély – ha az amerikai nép felháborodik majd azon, ami hazájában végbement: hogy az ország elsilányult a világ szemében, emberi erőforrásai kimerültek, kulturális és egészségügyi fogyatékoságaival nem tud megbirkózni, üzleti világa maga alá rendeli a politikát... Nem szólva az élelmiszerárak emelkedéséről, az ifjúság növekvő bizonytalanságáról és háborús felkészítéséről. Azt hiszem, mindez megérlelhet egy új lázadó mozgalmat. Láttunk már felívelő forradalmi mozgalmakat azelőtt: munkásmozgalmat, polgárjogi mozgalmat, a vietnami háború elleni tiltakozó mozgalmat. Azt hiszem, ha az USA továbbmegy az eddigi irányban, tanúi leszünk egy új népmozgalmak születésének. Ez az egyetlen remény az Egyesült Államokot illetően.

Kérdés: Hogyan jutott az USA idáig?

H. Z.: Úgy hiszem, azért van ez, mert az amerikai lakosság eltúrta, hogy a dolgok idáig fajuljanak, vagyis elég sok, túlságosan is sok amerikai volt elége-

dett a helyzetével. Igaz, sokan távolról sem elégedettek, de azért épp elegenden kapnak apró ajándékokat a Birodalomtól ahhoz, hogy fenntartsák a rendszert. Én azt hiszem, ennek a korszaknak hamarosan vége szakad.

Kérdés: Mit kellene tudni a világnak az Egyesült Államokról?

H. Z.: Úgy vélem, sokan nem tudják, hogy van ellenzék az Egyesült Államokban. Sokan azt hiszik, Bush népszerű nálunk, hiszen kétszer is megválasztották. Nem értik: csak az amerikai politikai rendszer perverzítése tette ezt lehetővé. Nem értik, milyen mélységesen demokráciaellenes egy olyan rendszer, amelyben minden hatalom két párt kezében van, és ezek lényegileg nem különböznek egymástól. Ennek ellenére, mindig létezett nálunk ellenzék, csak eltaposták, vagy elaltatták, háttérbe nyomták, vagy annyira marginalizálták, hogy senkihez ne jusson el a hangja. A világ népei csak a vezetők hangját hallják. Nem tudják például, hogy ami Irakban történik, az csak a meghosszabbítása

egy régóta folytatott terjeszkedő politikának. Vagy azt hiszik, ez a háború csak pillanatnyi kisiklás, előtte az USA nem volt agresszív hatalom. Pedig sohasem volt más, a kezdet kezdetén sem, amikor elragadta az indiánok földjét, hadat viselt Mexikó ellen, a spanyolok ellen... Nehéz kimondani, de hosszú története van országunkban az erőszakos terjeszkedésnek, és ezt nemcsak sok külföldi nem tudja, de sok amerikai sem.

Kérdés: Javulhat ez a helyzet?

H. Z.: Ebben csak azért bízhatunk, mert sok amerikai nem akar háborút,

nem akar más népeket leigázni. De őket egyelőre nem hallani, nem kapnak szót a médiában, sohasem látni őket a TV-ben. *Sok társadalmi mozgalomban vettem részt életemben, és láttam, hogy mielőtt kibontakoztak volna, úgy tűnt: az égvilágon semmi remény nincsen.* Hét évig éltem Délen, a polgárjogi harcok éveiben, és *a helyzet reménytelennek látszott. De a mélyben mégis élt a remény.* Ha az emberek szervezkedni kezdenek, ha közösen cselekszenek, *ha mernek kockázatot vállalni, a polgári engedetlenség eszközeihez nyúlni, ak-*

kor a remény egyre tisztábban kirajzolódik.

Kérdés: Összegezné a véleményét az USA hatalmáról és befolyásáról?

H. Z.: Az USA hatalma és befolyása az iraki háború után nagyon gyorsan lehangyatlott. Akármilyen erős legyen is a háborús gépezet, a hatalom nemcsak tőle függ. A hatalom a rendszer erkölcsi legitimitásán nyugszik, és az USA ezt elvesztette. Szívből remélem, hogy az amerikai nép – önmaga és a világ érdekében – változtat majd a jelenlegi helyzeten.

LATIN-AMERIKA BALRA TART

Kubai hírek

Hatalmas, 20 milliárd barreles olajkészletet valószínűsített a spanyol Repsol cég által vezetett konzorcium Kuba tengeri talapzatában. Ezzel az ország Földünk hús legfontosabb olajhatalma közé kerülhet. A kitermelés 2009 közepén indul, amivel az ország tovább növelheti jelenleg 50%-os önellátását. A kitermelést azonban megnehezíti az USA kereskedelmi embargója, amely miatt a potenciális partnerek – pl. Brazília, Norvégia, Spanyolország – nem adhatják át Kubának a legújabb technikát.

Az Európai Unió és Kuba képviselői Párizsban megtartott egyeztetésükön úgy döntöttek, hogy felújítják együttműködésüket, és folytatják a párbeszédet. Felipe Pérez Roque kubai külügyminiszterrel eddig a következők tárgyaltak: Louis Michel, az EU fejlesztési és humanitárius segélyekkel foglalkozó biztosa; az EU soros elnökségét ellátó Franciaország nevében Bernard Kouchner, a párizsi diplomácia irányítója; Karel Schwarzenberger cseh külügyminiszter, mint a soros EU-elnökséget átvevő ország képviselője. Ilyen magas szintű megbeszélések öt éve nem voltak Kuba és az EU között.

Hu Csintao, a Kínai Népköztársaság elnöke, a KKP főtitkára, kubai látogatása során közel kétórás baráti beszélgetést folytatott Fidel Castróval. A küldöttségek 12 jelentős gazdasági együttműködési egyezményt írtak alá.

Három hír Venezueláról

A kínai úrközpontból sikeresen felölték az első venezuelai távközlési mű-

holdat, a Venesat-1-et. Chávez kijelentette: újabb lépés ez Latin-Amerika népeinek függetlensége felé. A műhold nemcsak Venezueláé, hanem a latin-amerikaiaké, akik ezentúl az egész kontinensen tudják fogni az adásokat. A felhívás előtt az Egyesült Államok többször is a felbocsátás elhalasztását kérte Pekingtől.

Roberto Hernández venezuelai munkaügyi miniszter bejelentette: a közeljövőben benyújtja a Nemzetgyűlésnek azt a javaslatot, hogy a napi munkaidőt nyolc órától hat órára csökkentsék.

A washingtoni állami válságmenedzselés kapcsán Chávez elnök így fakadt ki: „Bush elvtárs, el kellene döntenie, hogy Lenin politikáját választja-e? Most mindenkinek el kellene tűnődnie: az USA a szocializmus felé fog haladni? Nekem megvan rá a válaszom: Yes, Sir! Egy napon az Egyesült Államokban is szocializmus lesz, erről nekem semmiféle kétségem nincsen. Ez a helyzet is azokat igazolja, akik a közösségi társadalomban hisznek és nem a neoliberais politikában. A piac nem mindenható!”

Kolumbia: a sztrájk folytatódik

Az elmúlt hetekben is folytatódott a sztrájk és az összecsapás a Minga elnevezésű, egyre szélesebb társadalmi mozgalom és a kolumbiai állam között. 9000 ember elfoglalta a pánamerikai autópályát délnyugaton. A rendőrök megtámadták őket, két embert megöltek, sok tüntetőt megsebesítettek, közülük tizennyolc őslakos életveszélyes állapotban van. Álvaro Uribe elnöksége alatt – az elmúlt hat év során – 253 őslakost

gyilkoltak le, és 53 885 főt telepítettek ki. A mostani helyzet különlegessége, hogy Valléban és Caucában sztrájkolnak az afrikai származású cukornádválogók, és együtt tüntetnek a militáns őslakos csoportokkal, melyek azért szállták meg a területet, hogy visszaszerezzék a Madre Tierra-t, vagyis az Anyaföldet.

Ecuadorban győzött az új alkotmány!

A választók 65,33%-a szavazott igennel az ország új alkotmányára, 27,05% voksolt nemmel, 7,03% szavazat volt érvénytelen. Rafael Correa elnök az általa kezdeményezett új alkotmány 444 pontjával akarja átalakítani Ecuador politikai és gazdasági modelljét. Az alaptörvény kimondja, hogy a piacgazdaság helyébe szolidáris és szociális jellegű gazdasági rendszer lép, s az állam szabályozza és tervezi a gazdaságot. Köztulajdont, állami tulajdont, magántulajdont és csoporttulajdont egyaránt engedélyez. Kihirdeti az egészségügyi szolgáltatások és az oktatás ingyenességének elvét, amit gyakorlatilag már be is vezettek. Az új alkotmány megtiltja idegen katonai támaszpontok fenntartását Ecuador területén, s így értelemszerűen hatályon kívül helyezi az Egyesült Államokkal erről kötött egyezményt. A Magyar-Venezuelai Szolidaritási Társaság levélben gratulált az Ecuadori Köztársaság budapesti nagykövetén keresztül Rafael Correa elnöknek.

(Magyar-Venezuelai Szolidaritási Társaság; „The Guardian”, okt. 18.; MTI okt.17.)

NAGYÍTÓ

Nem a kapitalizmus halála

Az az állítás, hogy a jelenlegi válság a kapitalizmus végét, vagy egy új szocializmus születését jelzi, eltéríti a figyelmet arról, ami valójában kockán forog. Ha szocializmusról, mint rendszer-alternatíváról beszélünk, világos, hogy ez jelenleg nincs napirenden, sem a kapitalizmus központi vidékein, sem másutt, Latin-Amerika vitatható kivételével. Azt ugyanis, hogy a baloldal igazán kihasználja a kapitalizmus súlyos kudarcainak a teljes előnyét, nehezíti mind önbizalmának összeomlása a „kommunista” országok megszűnése miatt, mind pedig a munkásosztály, mint társadalmi és politikai erő meggyengülése.

Ebben a helyzetben egyesek, mint Eric Hobsbawm, a történész, arra következtetnek, hogy a válság fő haszonélvezője a jobboldal lesz, mint az 1930-as években. Bizonyosan fennáll a tömeges munkanélküliséget meglovagoló jobboldali populizmus növekvő támogatottságának veszélye. Ha a keynesiánus állami beavatkozást és a köztulajdon iránti új lelkesedést a legsebezhetőbbek védelmére lehetne irányítani, akkor ennek a veszélynek nem kellene megvalósulnia. Az lenne a jobb megoldás, ha nem a kiszolgáltatottakkal fizetné meg a válság árát, bár most sajnos ez látszik valószínűbbnek.

Kétségtelenül egy újfajta kapitalizmus, valamint a távolabbi társadalmi alternatívák növekvő támogatottságának időszaka felé tartunk. De, hogy ez milyen formát fog ölteni, azt a nyomás fogja eldönteni, felülről és alulról. (Seumas Milne cikke a „The Guardian” október 23.-i számában)

Egy elnök-vezérigazgató 344-szer keres többet

Egy átlagos amerikai elnök-vezérigazgató 344-szer nagyobb jövedelemre tesz szert, mint egy átlagos dolgozó – írja a „Boston Globe” című lap. A pénzügyi intézmények megmentését szolgáló 700 milliárd dolláros mentőv ugyanakkor 2333 dollár összegű adót jelent minden egyes amerikai férfi, nő és gyermek számára. Előbb az elnök-vezérigazgatók és az igazgatósági tagok fizessenek a mentőcsomagba, mielőtt egyetlen penny is kikerülne az amerikaiak zsebéből! A „Boston Globe” statisztikai adatokkal bizonyítja, hogy elég gazdag-

ság van a pénzügyi elitnél ahhoz, hogy fizessenek a mentőcsomagért. (Világ-gazdaság online -VGO, 2008. szeptember 30.)

Súlyos állapotban van a magyar társadalom

A Kopp Mária által szerkesztett „Magyar lelkiállapot 2008” című tanulmánykötet (Simmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézete) szerint már 17 év különbség van a legfelső és a legalsó, legszegényebb, legiskolázatlanabb társadalmi réteg várható élettartama között. Amikor egy társadalomban a közös értékek meggyengülnek, az egyén úgy véli, csak szabálysértő eszközökkel érhet el a számára megfelelő életkörülményeket. 2006-ban Magyarországon ennek az úgynevezett anomias állapotnak az aránya 85 százalék körül volt, míg Svédországban 30 százalék. A 2002-es vizsgálatban a megkérdezettek mintegy fele, a 2006-os követéses kérdőívben már 70 százaléka válaszolta, hogy nem tud tervezni. Öt emberből négy mondja azt, hogy nincs miben hinnie. A magyar társadalom az angolszász országokhoz hasonlóan nagymértékben individualista. Nehezen birkóznak meg a magyarok a negatív életeseeményekkel; a népesség 20 százaléka szorulna valamilyen kezelésre depressziós tüneteik okán. Kopp Mária kiemelte a 40 év feletti cigány férfiak katasztrofális egészségi állapotát, és hangsúlyozta: a ci-

gány férfiaknál is fontos érték családjuk eltartása, alapvető stresszforrás számukra, hogy nem családfenntartók. (MTI)

Általános a szélsőjobboldali közbeszéd

A Political Capital politikai elemző intézet „Látélet 2008” c. kutatása szerint a hazai nyilvános közbeszéd sok vonatkozásban a szélsőjobboldali értelmezés foglyává válik. A radikális jobboldal egyes fogalmain keresztül (pl. „magyarellenes”, „magyargyűlölő”, „cigánybűnözés”) a szélsőjobboldali ideológia lopkodva beépül az általános társadalmi közbeszédbe és közgondolkodásba. A szélsőjobboldal ma nemcsak a radikális eszmékkel szimpatizálók számára nyújt tehát politikai közösséget, hanem teljes világmagyarázatot és lázadási lehetőséget is kínál, ezzel pedig divatjelenséggé válik, mely főleg a fiatalok körében hódít. A közvélemény, a média és a jogalkalmazók (ügyészségek, bíróságok) ingerküszöbe is rendkívüli módon megemelkedett a gyűlöletkeltő, uszító kijelentésekkel szemben az utóbbi években. Mindebben szerepet játszik az is, hogy teljességgel hiányzik a politikai szereplők közös fellépése, a szélsőségekkel szembeni politikai konszenzus. (A látélet érdekes, de szerintünk igen felszínes, ha csupán divatjelenségről beszélünk, és nem említjük a társadalmi okokat, a kapitalizmus válságjelenségeit. A szerk.)

Ladányi János:

Előkép

Egy mexikói film és a mai magyar valóság

Ezt a kiváló filmet úgy érdemes néznünk, mint Magyarország jövőjének egyre valószínűbb előképét.

Rodrigo Pla mexikói rendező első egész estét betöltő filmje, „A Zóna”, valamelyik dél-amerikai metropolisban, talán Mexikóvárosban játszódik. A Zóna egy hatalmas nyomornegyed által körülvevett, attól betonfalakkal, szögesdróttal, zsilipkapukkal elválasztott, egész magánhadsereggel védett, zárt lakóterület. Kívül a „harmadik világra” jellemző rettenetes nyomor, belül az elképesztő gazdagságukkal hivatkozó házak, gondozott kertek, utcák és parkok,

golfpálya, uszoda, iskola és ki tudja még mi minden más. Két teljesen különböző és ellenséges világ él szorosan egymás mellett, egymástól mereven, minden kapcsolat nélkül elkülönülve. (Eltekintve a zónát üzemeltető páriák népes seregétől.)

Egyik éjjel óriási vihar támad, egy hirdetőoszlop rádől az ellentétes világot szigorúan elválasztó falra, és az így keletkezett jelképes hídon három tízenéves gyerek bemászik a tiltott városba. Innen kezdve szörnyűséges dolgok történnek; de az a legiszonyúbb, hogy saját helyzete, érdeke és értékei

szerint mindegyik szereplő a maga módján végig racionálisan cselekszik. A pokoli nyomorból érkező fiatalok persze rögtön lopni akarnak, az állandóan rettegő zónalakók pedig, akik területükön egyfajta törvényfelettséget élveznek, úgy döntenek, hogy nem értesítik a tehetetlen és korrupt rendőrséget. Kollektív embervadászatba kezdenek, féktelen brutalitással; az elfogott kamaszt meglincselik.

Bár a film távoli és szimbolikus világokban játszódik, mégis szembetűnő a helyszínek és a cselekmény realizmusa. A „Zónához” igencsak hasonló, „hiperszegregált” lakónegyedek egyáltalán nem ritkák a „harmadik világ” országaiiban, de jelen vannak például az észak-amerikai nagyvárosokban is. És ne áltassuk magunkat: a hatalmas falakkal körülvett villák, lakóparkok, citadellaszerűen elkülönülő épületmonstrumok, „cigánymentes” disztíngvált elővárosok magas státusú népességét nálunk is valami nagyon hasonló cél vezérli, mint a Zóna lakóit: menekülés a szegényektől, az etnikai gettók páriáitól, ennek a világnak még a látványától is.

Hogyan jutottunk idáig?

Közvetlenül a rendszerváltás után az ország elvesztette munkahelyeinek mintegy harmadát, és a munkahelyek száma azóta egyetlen évben sem haladta meg számottevő mértékben az 1993-as szintet, amikor a magyar gazdaság teljesítménye a mélypontra volt. A magyar társadalomnak egy jelentős szeletében állandósult a munkanélküliség, a mélyszegény, a többdimenziós kirekesztettség, és ezek a problémák átöröklődnek a következő nemzedékekre. Ráadásul úgynevezett etnikailag terhelt szegénységről van szó, hiszen a tartósan leszakadottnak ugyan „csak” mintegy egyharmada roma, de ez azért azt jelenti, hogy a romák csaknem ötszörösen vannak felülreprezentálva a leghátrányosabb helyzetűek között. A piacgazdaságba való átmenet során követett „magyar úton” eddig 600-800 ezer ember hullott ki tartósan a társa-

dalomból, került a társadalmi hierarchia legaljára, illetve még annál is lejjebb.

Mindez a szociális és etnikai alapú lakóhelyi szegregáció jelentős mértékű felerősödésével járt: fokozódott az iskolázatlan, munkanélküli és szegény népesség térbeni koncentrációja, növekedett azoknak a településrészeknek és településeknek a száma, amelyeket a munkaerőpiaci, iskolai és lakóhelyi kirekesztéssel sújtott romák népesítenek be. Az ország észak-keleti, keleti és déli peremvidékein – Magyarország történetében először – már *egész gettósodó térségekről is indokolt beszélnünk*. A magyar falvakban és városokban, sőt a főváros egyes szegény környékein gyakran már második generációs munkanélküliekkel találkozunk, nagyon szegény közösségek esetében pedig nem ritka a harmadik, sőt a negyedik generációs munkanélküliség sem.

Ez az a „láthatatlan Magyarország”, amiről nálunk csak választási csatározások vagy szegény- és cigányellenes hecckampányok idején szokás szót ejteni. De pillanatnyi kétségünk se legyen: a jólszituált lakónegyedekből sikeresen eltüntetett páriák időről-időre visszazúgnak oda, ahonnan valamikor kibrudalták őket. Egyszerűen azért, mert nem nagyon tehetnek mást: ha nem akarnak bűnözni vagy gyermekeikkel együtt éhen halni, ma már a korábbinál sokkal rosszabb körülmények ellenére is kénytelenek visszaköltözni a városokba, mindenekelőtt Budapestre, ahol legalább valamilyen alkalmi megélhetést remélhetnek. A „harmadik világból” származó példákban tudjuk, hogy ez a visszazúvárgás bizonyos körülmények – súlyos gazdasági válság, vagy éppen tartós és gyors gazdasági fellendülés – esetén, egyes városi térségek elözönlésébe is átsaphat.

A mexikói film bemutatja, hogyan járja át ezt a társadalmi légkört a gyűlölet és a félelem. A film nem az elvont Jó és Rossz küzdelméről szól, hanem egy szélsőségesen megosztott világ embe- reinek tragikus konfliktusáról, akik sa-

ját szituációjukban, a maguk nézőpontjából teljesen racionálisan cselekszenek. Ehhez a bonyolult mondanivalóhoz. igazodik a technikai megoldások változatossága is: a kézi kamerával készült felvételek ideges remegése, a biztonsági kamerák által rögzített események rideg objektivitása, amatőr videofelvételek bevágása; nem szólva a. mes- terien alkalmazott hang- és zörejeffektusokról. A zónalakók egyébként, akik a film végén szörnyű gyilkosságot követnek el, egyáltalán nem szörnyetegként vannak ábrázolva. Ebben a film- ben nincsenek olyan emberi mivoltukból kivetkezett, hörgő, vérszomjas figurák, amilyenek kis hazánkban hova- tovább már teljesen megszokottak szá- mítanak egyik-másik falugyűlésen, ahol a renitens cigány családok elűzését kö- vetelik; nincsenek olyan szörnyűséges jelenetek, amilyenek gyakran előfordul- nak egyik-másik jobb budai társasházi közgyűlésen.

Ne áltassuk magunkat: a „zóna” már Magyarországon is jelen van! Ott van a szélsőségesen elkülönítő magyar tele- pülésrendszerben, az európai viszonyokhoz képest példátlanul szegregált magyar iskolarendszerben, a foglalkoz- tatás rendkívül alacsony színvonalában, a polgármesterekben, akik a „Gárdá- hoz” folyamodnak a renitenskedők megfélemlítésére, az önkormányzatokban, amelyek a törvényekkel tudatosan szembehelyezkedő segélyezési gyakor- latot alakítanak ki, az „ismeretlen tette- sekben”, akik Molotov-koktélt hajíta- nak gyermekes családok házába, a hol brutális, hol tehetetlen rendőrségben, az elbizonytalanított, megfélemlített igaz- ságszolgáltatásban, a különböző paramilitáris alakulatokban, az újrabeideg- ző öncenzúrában – és abban, hogy min- dez és még sok más lassan teljesen megszokottá válik számunkra.

*A szerző szociológus, egyetemi tanár.

Gratulálunk!

Szívből gratulálunk **Simor András** elvtársnak abból az alkalomból, hogy a Chilei Köztársaság kormánya magas kitüntetésben részesítette Alonso de Ercilla művének, az „Araukánok Könyvé”-nek fordításáért. A kiváló költőnek sok további sikert kívánunk.

A Marx Károly Társaság tagsága és vezetősége nevében

Rozsnyai Ervin elnök

MEASZ

Ötödször is Hanti Vilmost választotta a szervezet elnökévé a Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetségének (MEASZ) közgyűlése, amely az Öszszefogás a Demokráciáért utótaggal egészítette ki a tömörülés nevét. A régi-új elnök a tanácskozás után az MTI-nek elmondta: az ott elfogadott politikai nyilatkozatban egyik fő célként említették "az immunhiányos demokrácia" megerősítését, mivel Magyarországon terjed a gyűlölködés és az intolerancia, és ma a korábbinál szervezetesebben lépnek fel a szélsőjobboldali csoportok. Ezek bátorítást kapnak egyes politikai erőktől éppúgy, mint az ellenük folyó perek elhúzódását - mondta, hozzátéve, felhívják a kormányt, hogy alkosson programot a szélsőséges erők visszaszorítására. Május 8-át, a második világháború európai befejeződésének évfordulóját pedig tegye munkaszüneti nappá és nemzeti ünnepé.

Marxista Elektronikus Könyvtár
www.marx.extra.hu

Az Interneten nem elérhető művek
a sal@freemail.hu címen DVD-n
megrendelhetők

Megjelent!

Az Adóparadicsomtól a Zöldmozgalomig. Kritikai szócikkek a világgazdaságról és a globalizációról. Szerkesztette: Andor László és Farkas Péter. Napvilág Kiadó, 2008., 299 o.

A kisszótár (25 baloldali szerző műve) a közelmúltban jelent meg a Napvilág Kiadónál, Andor László és Farkas Péter szerkesztésében, 299 oldal terjedelemben. A szerzők a mai világgazdasági rend kritikai elemzésére vállalkoztak. Napvilág Kiadó, 2008., 299 o. A kötet 1740 forintért + postaköltség, utánvétellel megrendelhető: mbenyik@freestart.hu ill. Benyik Mátyás: Budapest, 1194, Kolozsvár u. 7. címen. Központi rendezvényeinken is megvehető.

A MARX KÁROLY TÁRSASÁG KÖZLEMÉNYEI

- Társaságunk tagjai részt vettek a svédországi Malmöben szeptember 17. és 21. között tartott *V. Európai Szociális Fórumon*. Öten előadók voltak a szemináriumokon, munkamegbeszéléseken. A Fórum rövid értékelése mellett három előadás szövegét is megtalálják olvasóink a Dialektika jelen számában.
- Szeptemberi központi vitafórumunk** résztvevői a világgazdaság időszerű kérdéseiről beszélgettek. A vitaindító előadást **Vigh László** egyetemi oktató, Társaságunk vezetőségi tagja tartotta.
- Több baloldali civilszervezet meghirdette szeptember 26-ára **A Kapitalizmus Áldozatainak Emléknapját**. Társaságunk több tagja is megjelent a „Terror Háza” előtt tartott demonstráción. A szervezők a következő évre tüntetést terveznek. A malmöi ESZF-en a magyar résztvevők több ország szervezeteivel tárgyaltak, hogy az emléknep nemzetközivé legyen.
- Októberi központi fórumunkat** közösen rendeztük a Baloldali Alternatíva Egyesüléssel és a Május Elseje Társasággal. Előadás hangzott el **A részvételi demokrácia a bolívari forradalomban** címmel. Vendégünk volt Dr. Adriana A. Gottberg Gil asszony, Venezuela Bolívari Köztársaság magyarországi nagykövetségének ügyvivője. Átfogó képet kaptunk a tanács-jellegű, alulról szerveződő munkahelyi és területi hatalmi szervekről.
- Az október 30-i megemlékezésen, a Fiumei úti temető Munkásmozgalmi Panteonjánál, **Hirschler Tamás ügyvivő titkárunk elhelyezte Társaságunk koszorúját a Köztársaság téri párház mártír védőinek emléktáblájánál**
- Testvérszervezetünk, a Május Elseje Társaság**, november 14-én ünnepelte megalakulásának 20. évfordulóját. Az évforduló alkalmából az MKT nevében Rozsnyai Ervin elnök küldött üdvözlőt.
- Hét baloldali civilszervezetnek a **Duna hajózhatóságáról és hasznosításáról** indított tanácskozás-sorozata keretében, november 10-én **Dr. Antal Zoltán**, a földrajztudományok doktora, Társaságunk tagja tartott előadást **Hazánk gazdasági földrajza és az EU VII. korridora** címmel. **A sorozat következő, december 8-i előadását Szilvássy Zoltán vízmérnök tartja a Duna hajózhatóságáról**. Az előadás 16 órakor kezdődik, helyszíne az Általános Vállalkozási Főiskola (Bp. XI. ker., Villányi út 11-13).
- Novemberi Központi Fórumunkon** vitaindító előadás hangzott el **„A jelenlegi világgazdasági válság és hatása Magyarországra”** címmel. Szó esett a bankközi pénzüpiacok, az állampapírpiac és a forintárfolyam zavarairól. A vita résztvevői egyetértettek abban, hogy a globális válságnak a lakosságot érintő súlyos reál gazdasági következményei csak ezután következnek. Miközben a kapitalizmus központi országai a keresletet élénkítik, nálunk továbbra is a megszorító politika a főirány. Szó esett arról is, hogy a kapitalizmus csomópontválsághoz ért, amely után szükségszerűen meg fog változni működési modellje. Várhatóan újra erősödik majd az állam szerepe, de nem a dolgozók érdekében. Újabb társadalmi forradalomnak Európában, egyéges, erős globális munkásmozgalom híján, még nincsenek meg a feltételei.
- Társaságunk vezetősége november 29-én megvitatta szervezeti helyzetünk sürgető problémáit**. Az előadó **Hirschler Tamás** ügyvezető titkár volt. A vezetőség megkezdte a 2009. évi, tisztújító közgyűlés előkészítését.
- Decemberben nem tartunk központi fórumot. **Január 16-án, pénteken, 16 órakor a kubai forradalom 50. évfordulója alkalmából emlékülést rendezünk, más baloldali szervezetekkel közösen**.
- A Dialektika** jelen száma mintegy három hét késéssel jelenik meg. Ennek az az oka, hogy a jelenlegi világgazdasági válságról tudományos igényű, (de mint mindig, közzérhető) elemzést akartunk megjelentetni. Kérjük olvasóink megértését! Lapunk következő (decemberi-januári) száma 2009. január elején jelenik meg.

Dialektika

A Marx Károly Társaság időszaks lapja

Felelős kiadó: a Társaság elnöke
1067 Bp. Eötvös u. 2. **Tel:** 342-1068
Szerkeszti: a Szerkesztőbizottság
OTP számlasz.: 11711041-20859590

Nytsz.: 75/763/1997
Internet: <http://dialektika.extra.hu>
Felelős szerkesztő: dr. Rozsnyai Ervin
Nyomás: Vasas-Köz Kft. Budapest